

OSMANLI DÖNEMİNDE KOCAELİ SANCAĞI VE ÇİVARININ ÜNLÜ ŞAHSİYETLERİ

Atilla ÇETİN*

Giriş

Kocaeli bölgesinde her yörede olduğu gibi yüzyıllar içerisinde adını duyurmuş, isim yapmış, hizmetler üretmiş nice ünlü ve tarihî şahsiyetler vardır. Kocaeli bölgesinde yetişmiş ünlü kişileri tanımak, bilmek topluma tanıtmak; adlarını sokak veya caddelere vermek, kamu binalarına adlarını yazarak onları yaşatmak ulusal görevlerimizden biridir.

Marmara bölgesinin önemi haiz kesimi olan Kocaeli'nde; tarih boyunca birçok ünlü devlet adamı, mutasarrıf, mütesellim, çeşitli asker, vakıf kuran hayır sahipleri, esnaf veya marjinal birçok değerli insanlar yetişmiş ve tarihteki yerlerini almışlardır. Bu kıymetli atalarımızı öğretmek, tanıtmak ve topluma mal etmek tarihinin görevlerindedir.

Bu amaçla tebliğimizde örnek olması açısından mutasarrıf, mütesellim, vakıf sahipleri, eşkiya, girişimci vb. tarihte iz bırakmış bazı önemli hemşerilerimizi tanıtmaya çalıştık. Bunlar gibi daha yüzlercesi mevcuttur. Unutulmuş adlarını tekrar ihya etmemizi ve gün ışığına çıkarmamızı bekliyorlar.

Günümüzde Kocaeli hem bir il adı, hem de belli bir coğrafi bölgenin adıdır. Kocaeli "Şibh-i ceziresi" denilen bu bölge, Osmanlı döneminde şimdiki Kocaeli, Sakarya ve Yalova illerini kapsıyordu. Bu bölge birçok bakımdan birbirini tamamlıyor. Coğrafyası, halkın gelenekleri, manav kültürü birbirine benziyor. Bu nedenle, yörenin ünlüleriyle ilgili araştırma yaparken bu özelliğini göz önünde tuttum. Sözgelimi; Adapazarılı Seyyid Hüseyin Paşa, 8 yıl Kocaeli Mutasarrıflığı görevinde bulundu (1793-1800). Kendisi idam edildikten sonra, karısı İzmit'te oturdu. Tarihî yapıyı bozmak istemedim. Aksi takdirde birçok ünlü konu dışında kalırdı. Adapazarı Ayanı Kara Osman Ağa'nın geniş bir çiftliği İzmit'te idi. Geyve'yi, Akyazı'yı Adapazarı'nı İzmit'ten, Kandıra'dan, Karamürsel'den, Sarıçayır'dan ayrı tutamayız. Tersaneler için lüzumlu olan ormanlar her bölgede bolca mevcuttu.

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlangıcında Osmanlı bürokratları hakkında önemli bir kaynak olan Sicill-i Ahvâl Defterleri'nde Kocaelili birçok şahsiyet, kazalar bazında yazılmıştır. Biyografiler konusunda Kocaelili ünlüler için birkaç ciltlik temel bir eser de istenirse meydana getirilebilir.

*Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, Tarihçi, Arşivci.

Kandırallı Mehmet Paşa

Doğum tarihi, ailesi, yetiştiği çevre, çocukluk ve gençlik dönemlerine ait kesin bilgilere sahip olmadığımız Kandırallı Mehmet Paşa'nın XVIII. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu söylenebilir. Kandırallı, rivayetlere göre çocukluğundan itibaren cesur, atak, gözü pek biri olarak tanındı. Bu nedenle Kandıra çevresinde, "Deli Mehmet" lakabıyla anıldı. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Kocaeli bölgesinde onun adı eşkıyalık olaylarında duyulmaya başlandı. Hakkında birkaç defa, 'ferman-ı kazâ' çıkarıldı. 1800 yılında Deli Balta adlı bir şaki ve onun adamlarıyla Karamürsel Gonca'da giriştiği çarpışmada Deli Balta'yı ve onun Alemdarı Ağçası Yanık'ı öldürerek kafalarını kesti.¹ Ulaşlı iskelesinden gemiye binerek Yalova tarafına kaçtı. Bu olaydan sonra şöhreti giderek arttı. Muhtemelen Deli Balta'nın çetesini ortadan kaldırdığı için olsa gerek hakkında idam kararları olmasına rağmen affedildi.

Daha sonra İstanbul'a gelerek, Tersane-i Âmire'de iş buldu. Kaptan Paşa'nın çavuşlarından biri oldu. Eşkıyalık geçmişi, cesur tavırları ve kabadayılık mizacı nedeniyle namı, bahriyeliler ayak takımı, haşerât arasında da yayıldı. Kandırallı, III. Selim döneminde 1807'de Kaptan-ı Derya Cezayirli Seydi Ali Paşa'nın takdirini, güvenini ve sevgisini kazandı.

II. Mahmut'un ilk saltanat aylarında Alemdar Mustafa Paşa'nın üç buçuk aylık sadareti sonucunda 16 Kasım 1808'de yeniçerilerin büyük bir isyanı vuku buldu. İsyanda, Sadrazam hayatını kaybetti. İsyanın yatışmaya başladığı bir sırada 19 Kasım 1808'de Galata, Tersane ve Kasımpaşa semtlerinde kabadayı, külhanbeyi ve başıbozuklar tekrar bir isyan çıkardılar. Bu isyanın önderliğini Kandırallı Mehmet yaptı. Başkente adeta asiler egemen oldu. Resmî tarihlerde bu isyanın lideri 'Sergerde-i eşkiya' adıyla anılırdı. Kandırallı Mehmet, Alemdar Mustafa Paşa'nın sadareti döneminde azledilen ve Bursa'ya sürgüne gönderilen Seydi Ali Paşa'yı İstanbul'a davet etti. Onun tekrar kaptan-ı deryalık makamına oturmasını sağladı. Kandırallı da onun kethüdası oldu. Tersanenin ikinci adamı olan Kandırallı Mehmet, daha sonra Rumeli'de görevlendirildi. Rumeli'de asilere, dağlı eşkiyasına karşı yürüttüğü mücadelelerde başarılı olması nedeniyle iki tuğ ile mirmirânlık rütbesi verilerek paşalığa yükseltildi. 1809'da kendisine Rumeli Beylerbeyliği payesiyle Akşehir Sancağı tevcih olundu.² Sultan II. Mahmut bu ihtilal adamına karşı daima kuşkulu idi. Nitekim orduyu hümayunda, elinde fermanlar alarak, orta kola götürüleceği zaman birkaç gün Galata'daki evinde kalmış, gizlice ne için İstanbul'a geldiği soruşturulmuştur. Sadrazam Hurşit Ahmet Paşa, kendisini takdir edenlerdendi.³

1810 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusçuk cephesinde görevlendirilen Kandırallı Mehmet Paşa, cesaret örneği mücadelesi ve azimli çalışmaları ile hem düşman tarafının hem de Sadrazam Hurşit Ahmet Paşa'nın takdirini kazandı. Nisan 1813'te Çorum Sancağı'na atandı. Çorum Sancağı'nda bir buçuk yıl kalan Mehmet Paşa, halkın kendisinden şikâyetçi olması ve kendisine verilen emirleri dinlememesi üzerine bu görevinden azledildi. II. Mahmut'un hep kuşku duyduğu bu asi ruhlu paşanın mirmiranlığı kaldırıldı ve 1814 yılında İstanköy Adası'na sürgüne gönderildi.⁴

Kandırallı Mehmet Paşa'yı savaş meydanlarında tanıyan Silistre Valisi Rüştü Paşa'nın II. Mahmut'a gönderdiği bir arzında onun affedilmesini istedi. Bunun üzerine padişah onun serbest bırakılmasını razı olmadı. Biraz daha 'islah-ı nefis' olmasını istedi. Fakat Mehmet Paşa'ya adadan ayrılmak nasip olmadı.

1 BOA, HAT, nr. 4137, 18200; Cevdet-i Zaptiye, nr. 3838, 2683, 4185

2 BOA, HAT, nr. 41854/K-L; MD, nr. 227, s. 209-210, h.708

3 BOA, HAT, nr.31030, 32907, 33064

4 BOA, HAT, nr.16834, 34074, 41654/Ş. 48679; MD, nr. 235, s.28; MD, nr. 226, s.228; Ahmet Cevdet, Tarih, İstanbul 1309, cilt IX; 38, 45, 49, 51, X; 10-77, 100, 107; Şânizâde, Tarih, İstanbul 1290-1291, c.1, s.136, 151, 153, 298, II; 74-75, 190; Mehmet Süreyya, Sicil-i Osmani, IV, s. 279.

21 Şaban 1231/17 Temmuz 1816 gecesi kendisinden hoşnut olmayan kişiler tarafından yolu kesilerek öldürüldü. Evi İstanbul'da Karaköy'deydi. Bir Ege adasında çiftliği vardı. İğneada kurbünde Elie Pavlo nahiyesinde bir çiftliği vardı. İstanköy Adası'nda cariyeleri mevcuttu. Rum kızlarına meyli varmış. Evli olup eşi Şerife Fatma Hanım'ı ve baldızı Şerife Ayşe Hanım'ı biliyoruz.⁵

İzmitli Vezir Halil Paşa

İzmitli Vezir Halil Paşa'nın doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi elde edilemedi. Belgelerde, İzmitli olarak anılmasından ve emekliliğinde memleketi İzmit'e dönmüş olmasından onun doğum yerinin de muhtemelen burası olduğu anlaşılmaktadır. 18. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş olabileceğini söyleyebildiğimiz Halil Paşa asker ocağında yetişti.

Halil Paşa, olasılıkla nefer olarak Yeniçeri Ocağı'na katıldı. Yeniçeri Ocağı'nda derece derece yükselerek bölüğün yoldaşlığından zağarcıbaşılığına geldi. Sonra kul kethüdası ve Şubat 1807'de de yeniçeri ağası oldu.

Yeniçeri ağalığı döneminde ülkede durum çok karışıktı. Sık sık isyanlar çıkmakta, hayat şartları giderek tehlikeli bir hal almaktaydı. Bu durum karşısında Halil Paşa, daha fazla bu görevde kalmayı düşünmedi ve 1808'de yeniçeri ağalığından emekliye ayrıldı ve İzmit'e döndü.

Halil Paşa, üç yıl İzmit'te kaldı. Sadaret Kaymakamı (sadrizam vekili) Osman Paşa'nın hanımının Bâbıali'de geceleri çengi oynatması, çalınan müziklerin çevreyi rahatsız edecek derece yüksek ve gürültülü olması nedeniyle azledilip Limni Adası'na sürülmesi üzerine Halil Paşa tekrar göreve çağrıldı. 8 Nisan 1810 tarihinde Esbak Yeniçeri Ağası Halil Ağa'ya, vezaret (vezirlik) rütbesi verildi. Bu göreve atanmasıyla ilgili Sultan II. Mahmut'un kendisine yazdığı hatt-ı hümayunu (resmi buyruğu) Cevdet Paşa Tarihi'nin IX. cildinde yayımlandı. Bu belgede: "... Sadık ve mütedeyyin, nefsine galip, sahib-i liyakat, nan ve nemek-i Devlet-i Muhammediye'nin şükrünü bilür. Bir vezirin nasbı lâbüdd olmağla seni Devlet-i Aliyyeye sebkat eden hizmet-i memdûhen ve etvâr-ı makbûlen ve evsaf-ı meskûre ile mevsûf , emekdar-ı saltanat-ı seniyyemden olduğuna binaen seni getürüb Kaymakam nasb ve tayin eyledim..."

Halil Paşa, 12 Ağustos 1810 tarihinde, sadaret kaymakamlığı görevinden azledildi. Yerine Darphane Emini Ahmet Şakir Efendi atandı. Halil Paşa'nın azlinden birkaç gün önce eski Sadaret Kaymakamı Hasan Paşa'nın vefatından münhal kalan 1000 guruş maaş, Halil Paşa'ya tahsis edildi.

Sadaret kaymakamlığı görevinden sonra iki yıl kadar İzmit'te evinde kaldı. 17 Mayıs 1812'de Halil Paşa, Varna muhafızı olarak tayin edildi. Askerleri ve ailesi ile Varna'ya gitti. Uzun süre bu görevde kaldı. 10 Ekim 1812'de Çorum Sancağı Mutasarrıflığı kendisine tevcih edildi.

II. Mahmut'un hatt-ı hümayununda onun hakkında övgü dolu sözlerin bulunması ve Ahmet Şakir Paşa'nın onu "garazsız ve mevsûkü'l kelâm" (kinsiz ve sözüne güvenilir) sözleriyle nitelendirmesinden ayrıca Varna'ya tayini ile ilgili belgede ondan, ocaktan neşet etmiş, asker perver, dindar biri olarak bahsedilmesinden Halil Paşa'nın mert, dürüst, güvenilir bir devlet adamı kişiliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁶

5 George Oğulokyan'ın Ruznamesi- 1806-1810 isyanları, İstanbul 1972, s.39, 43, yayınlayan: Hırand Andreasyan; Atilla Çetin, "Şakilikten İhtilal Önderliğine: Kandıralı Mehmet Paşa", Kocaeli- Sakarya-Tarihinden, İzmit, 2004, s. 20-28; Atilla Çetin, Eşkıyalıktan Devlet Adamlığına: Kandıralı Mehmet Paşa, İzmit 2012, XVI +114 s.

6 Mehmet Süreyya, Sicilli-i Osmani, İstanbul 1996, c.11, s.332, Sebil Yayınları; Cevdet, Tarih, İstanbul 1309, c. IX, s. 174, 184, 297-298; Şanizade, Tarih, İstanbul 1309, c. II, s. 148; B0A, Tahvil Defteri, nr. 53, 5256;

Yeniçeri ağalarının yarım daire şeklinde olan resmi mühürlerinde Halil Ağa'ya ait olanda: "Abdehû Halil Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âli" yazılmıştı. Varna'ya tayini ile ilgili bir belgede hakkında: "...asker perver, dindar ve ocaktan neş'et etmiş ve maiyetine vilayeti askeri tayin olunacak olmağla..." deniliyordu.⁷

Halil Paşa'nın oğlu Hüseyin Bey iki kez Kocaeli Sancağı Mütesellimi oldu. Şeyhler kazası ayarı Hacı Bey'in 1811'de idamında tesiri oldu.

Akça Koca

Kesin olmamakla beraber Akça Koca'nın doğum tarihi, 1234 yılı civarındır. Ertuğrul Gazi ve Orhan Gazi'nin silah arkadaşlarındandı. Anadolu Selçukluları döneminde Bizans sınırında uç bölgesine yerleştirilen Türkmen boyuna mensup bir aileden gelmekteydi. Torunu, Gebze Kadısı Fazlullah'ın 838/ Ekim 1434 tarihli vakfiyesine göre babasının adı Abdülmelik oğlu Abdülfettah'tır. Hacı İlyas Paşa, onun oğlu; kadılık ve vezirlik görevlerinde bulunan Fazlullah Paşa, torunudur. Fazlullah Paşa'nın Gebze'de öldüğü ve orada mezarının bulunduğu bilinmektedir.

Akça Koca, Osman Gazi tarafından uç beyi olarak görevlendirildi. Sapanca (Ayan) Gölü kıyısındaki Ayan köyünü kendisine üs edindi. Sapanca Gölü'nden İzmit'e, İzmit'ten Kandıra'ya kadar olan yerlerin fethini üzerine aldı. Bizans tekfurlarıyla savaştı. Orhan Gazi'nin emrinde Konuralp, Turgutalp, Saltukalp, Samsa Çavuş, Gazi Rahman ve Köse Mihal gibi tanınmış savaşçı beylerle beraber İzmit bölgesine doğru akınlarda bulundu. Akova, Akçaköy ve Kaymas'ı aldı. 1326'ya doğru Kandıra ve civarını Osmanlı Beyliği topraklarına kattı. Adı, "Kandıra Fatih" olarak tarihe geçti.

Akça Koca, İzmit üzerine akınlarını sürdürdüğü sıralarda 1328'de çadırını kurmuş olduğu Kandıra yakınındaki Baba Tepesi'nde rivayete göre 94 yaşında öldü. Türk töresi gereği otağının bulunduğu yere defnedildi. Adına Osmanlı döneminin ilk çandı (ahşap yapı) camilerinden biri ve çandı özelliğinde bir türbe yapıldı. Bu türbe, uzun yıllar ilk kurulduğu zamana özgü sade yapısını korudu; fakat sonradan yapılan onarımlarla bu tarihi özelliğini kaybetti. Akça Koca'nın Karadeniz'i gören bir tepe üzerine gömülü olduğuna dair bir rivayet de vardır.

Ölümünden sonra, adamları ve silah arkadaşları Karamürsel Bey'in yanında toplandı. Onun uç beyliği yaptığı bölge önemi nedeniyle Şehzade Murad'a verildi. Fetihlerde bulunduğu İzmit çevresi, Kandıra ve Sakarya'nın da içinde bulunduğu bölgeye onun adına ve anısına saygı olarak "Koca-ili >Kocaeli" denildi. Bugün Bolu iline bağlı Akçakoca ilçesi de onun adını taşımaktadır.

Akça Koca, Osmanlı Beyliği'nde olduğu gibi Bizans çevrelerinde de halkın sevgi ve saygısını kazanmış bir kişiydi. Yiğit, dürüst, kara gün dostu bir insandı. Söylentiye göre beyaz tenli oluşu, doğru ve açık sözlü olması nedeniyle Ertuğrul Gazi ona 'Akça' lakabını verdi. 1299'da Bilecik Tekfuru'nun evlenme törenine davet edilen Osman Bey ve adamlarına yapılacak bir suikastı fark ederek onları ölümden kurtardı. Orhan Bey'in yetişmesine katkısı oldu.⁸

Kocaeli bölgesi Türkmenleri, Yörükleri her yıl baharda Akça Koca'yı ziyaret ederler. Dualar okunur, kurbanlar kesilir, çeşitli yemekler yapılır ve şenlikler düzenlenirdi. Tıpkı Söğüt'teki Ertuğrul Gazi kutlamaları gibi bu yüzyıllarca süren atalar geleneği idi. Akça Koca halk muhayyilesinde Battal Gazi gibi gazaları anlatılan ruhları aydınlatan unutulmayan bir şahsiyetti.⁹

HAT, nr. 13729, 24875, 44406/E, 41993

7 BOA, HAT, nr. 13739; Atilla Çetin, *Kocaeli-Sakarya Tarihinden*, s. 24-25.

8 Özgür Kocaeli gazetesinin pazar eki *Pişmaniye*, Sayı:14, (24 Aralık 1997).

9 Atilla Çetin, *Kocaeli Sakarya Tarihinden Sayfalar*, İzmit 2000, s. 59-60.

Çalık Ahmet Paşa

İstanbul'da Temmuz 1703 tarihinde ortaya çıkan bir yeniçeri isyanıyla adını duyuran Çalık Ahmet Paşa, Sırbistan'dan gelme bir devşirmedir. Yeniçeri Ocağı'nda yetmişmiş, İzmit'te Kapıkulu Ocağı'nda uzun yıllar görevde bulunmuştur. Yoldaşları arasında "İznikmidli Ahmed Ağa" adıyla anılırdı.

Osmanlı tahtında oturan II. Mustafa (1695-1703), eğlenceye düşkün bir padişah olduğundan günlerini başkentten uzakta Edirne'de geçirirdi. Amcazade Hüseyin Paşa, Daltaban Mustafa Paşa ve Rami Mehmet Paşa gibi sadrazamların ülke problemlerini çözmek, ülkeyi kalkındırmak için özveriyle çalışmalarına rağmen Şeyhülislam Fezullah Efendi'nin keyfi tutumları adam kayırmacılığı, bürokraside ve yeniçeriler arasında hoşnutsuzluk yarattı. Bunun üzerine tarihimizde Birinci Edirne Vak'ası denilen olaylar dizisi meydana geldi. 18 Temmuz 1703 tarihinde yeniçeriler, saraya hücum ettiler. 21 Temmuz'da sekbancıbaşı öldürüldü. Bu sırada kul kethüdalığından ma'zûl (görevinden çıkarılmış) bulunan Çalık Ahmed Ağa, yeniçeri ağası yapılmak istendi. Çalık Ahmet Ağa, sekbancıbaşılığa vekâlet etmekle yetinerek görevini sürdürdü. İsyân, Karakaş Mustafa adlı bir sipahinin de önderlik etmesiyle genişledi. Kısa sürede Çalık Ahmet Ağa, önce sekbancıbaşı, sonra yeniçeri ağası olarak atandı. İmam Mehmet Efendi, şeyhülislamlık makamına; Kavanoz Ahmet Paşa, önce İstanbul Kaymakamlığına sonra sadrazamlık makamına getirildi. Padişaha bir arıza gönderildi. Padişah tahtı için şeyhülislamı ve taraftarlarını azletmek zorunda kaldı. Edirne'ye hareket eden isyancılar, Silivri civarında Sultan Mustafa'nın yerine kimin getirileceğini tartışmaya başladılar. Osmanlı tarihinde ilk kez Osmanlı hanedanı dışında bir sülalenin sultanlığa getirilmesi gündeme geldi. Kırım hanzâdeleri veya Sokullu torunlarından İbrahim Paşazâdelerin adaylığı konuşuldu. Edirne civarında, İstanbul ve padişah kuvvetlerinin bir araya gelmesiyle III. Ahmet tahta geçirildi (22 Ağustos 1703).

İsyancıların güçlü önderi Çalık Ahmet Ağa, paşalığa yükseltildi. Yeni atamalar padişah tarafından onayladı. Yeni padişahın işlenen suçların affı konusunda söz alındı. İsyancılar da artık devlet işlerine karışmayacakları sözünü vermelerine rağmen devlet ricalini tazyike devam ettiler. Çalık Ahmet Paşa'nın gözü sadrazamlıkta olduğu için Ağa Kapısı'nda yeni padişahın şerefine bir ziyafet verdi. Padişaha ve padişah yakınlarına Mühr-i Hümayun'un kendisine verilmesi talebinde bulundu.¹⁰

III. Ahmet ve devlet ricali, ihtilal önderlerinden kurtulmak istiyordu. Çalık Ahmet Paşa'nın aleyhinde bir plan yapıldı. Sarayda yapılan bir toplantıda, Kavanoz Ahmet Paşa, kendisine sadrazamlık verilmesini bekleyen Çalık Ahmet Paşa'ya: "Paşa kardeş, şevketlü padişahımız size Kıbrıs mansıbını ihsan buyurdular." deyince Çalık Ahmet Paşa hiddetlenerek: "İyiliğe kemlik bundan iyi olmaz." dedi ve arkasına giydirilen kürkü attı. "Cürmünüz nedir?" deyince Sadrazam: "Mansıb-ı padişah cürüm zımında olmaz, ikram için olur." der. Ahmet Paşa: "Ferman kendilerindedir." cevabını vererek yere attığı hil'atı bırakıp gitmek isterse de önceden yapılan hazırlık sonucu balıkhaneğe götürülüp bir çektiriye bindirilip Rodos'a sürgün edildi (10 Kasım 1703). Rodos Kalesi'ne kalebent olması emredildi, ardından katline ferman çıkarıldı. Katl fermanını götüren Kapıcıbaşı Küçük Hasan Paşa, Çanakkale'de çektiri ile yetişip Ahmet Paşa'yı Rodos'ta hapsedti. Hasan Paşa kendisinden bin akçe isteyince: "Akçem yoktur, olsa da vermem." diye kesin bir cevap verdi. Bunun üzerine boğularak katledildi ve başı İstanbul'a gönderildi. Bu arada yoldaşlarına İzmit'te yapımını başlattığı caminin bitirilmesini vasiyet etti. Askerler, hükümetten çekindiklerinden halktan topladıkları paralarla camiye inşa ettirdiler. Bu cami onun adıyla anılarak günümüze kadar gelmiştir.¹¹

10 Atilla Çetin, Çalık Ahmet Paşa Özgür Kocaeli gazetesinin pazar eki Pişmaniye, Sayı: 18 (110cak 1998).

11 Atilla Çetin, Kocaeli Tarihinden Sayfalar, İzmit 2000, s. 70-72.

İzmitli Nuh Bey

Nuh Bey, 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın başlarında önemli devlet işlerinde görevlendirilmiş İzmit'in sayılı zenginlerindendi. Asıl adı Nuh Ali Veled-i Mehmet olan Nuh Bey, zenginliği kadar saygın kişiliği ile tanınan biriydi. Doğum ve ölüm tarihleri şimdilik bilinmemekle beraber, on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde kendisine gönderilen emir niteliğindeki bir belgede onun ihtiyar bir kişi olduğundan bahsedildi.

Nuh Bey hakkında devlet ricali tarafından övgüyle söz edildi. Bir belgede onun İzmit'in köklü hanedanlarından, ailelerinden olduğu, iyi ahlak sahibi, sözüne güvenilir ve bilgili bir insan olduğu bu nedenle Kocaeli yöresinde nüfuz ve itibar kazandığı vurgulandı.¹²

Kaymas, Karasu, Değirmendere, Kandıra, Adapazarı kazalarında ortaya çıkan toplumsal olaylarda işin kolaylıkla ve yumuşak bir üslupla çözülmesini sağlamak için sık sık onun düşüncelerine başvuruldu. Kaymas (Araman) kazasında çıkan bir isyanın bertaraf edilmesi hususunda sadrazam tarafından görüş ve önerilerine başvurulmak üzere kendisine bir mektup gönderilerek İstanbul'a çağırıldı, onunla şifahen görüşme yapıldı.¹³

Nuh Bey, Kocaeli Sancağı'ndan birçok mutasarrıfın (vali) yanında mütesellim (vekillik) görevlerinde bulundu. 1789'da Silahatar Mustafa Paşa yerine, 1792'de eski Çirmen Mutasarrıfı Tahir Paşa, İzmit'e gelinceye kadar işleri İzmit Gümrük Emini iken bu görevi yürüttü.¹⁴ 1795'te Kocaeli Mutasarrıfı Seyyid Hüseyin Paşa askerleriyle Rumeli Valisi maiyetinde memur olduğundan o sırada İzmit Kereste Emini olan Nuh Bey, muktedir bir kişi olarak onun yerine tayin edildi.¹⁵ 1800 yılı Mayıs'ında Seyyid Hüseyin Paşa idam edildikten sonra da onun yerine mütesellim olarak atandı.

Kocaeli bölgesi ile ilgili hadiselerde hep gündemde kaldı. Adapazarı Ayânı Kara Osman Ağa'nın şekâvet olaylarında (1803-1816) kendisine gönderilen bir yazıda şiddetle kınandığı da olmuştur.¹⁶

1787-92 savaşlarına 200 askerle katıldı, bu askerler için gerekli teçhizatı ve parayı kendisi sağladı. Sonra sadrazamın izniyle vilayetine döndü. Nuh Bey, bazı seferlere Kaptan Paşa'nın maiyetinde girdi.¹⁷ Gençliğinde Sinop Kalesi'nin muhafazası ile görevlendirildi.

Bu ara bir yanlışlık nedeniyle haksızlığa uğradı. Kocaeli Sancağı'nda tasarruf ettiği tımarı (tımarı) yoklamada mevcut görünmediğinden mağdur oldu. Bunun üzerine Darbhane-i Amire'ye giden defterlere bakıldı. İşin aslı anlaşıldı. Tımar kaydında asıl adı Nuh Ali Veled-i Mehmed iken yanlışlıkla Ali Veled-i Mehmet yazılmıştı. Hata düzeltilerek gelirini almaya devam etti. Nuh Bey, ayrıca derya kalemi (daire, büro) gediklilerindendi.

100 yıl yaşadığına dair rivayetleri bulunan Nuh Bey'in Sicil-i Osmani'de, mezarının Kaşgari yolunda olduğu yazılıdır. Sizlere bu araştırmamla ilgili söyleyecek bir çift sözüm var. Bunu söylemeden geçemeyeceğim. Mehmetoğlu Nuh Ali Bey, çok zengin bir insandı. Köşkleri, konakları, çiftlikleri, uşakları, adamları, yağcılarları vardı. Dillere destan görkemli bir hayatı vardı; oysa şimdi İzmit'te bir mezar taşı bile yoktur. Ne arayanı ne soranı vardır. Dünyanın sırrına varan ârif ve kâmil kişiler ne güzel söylemiş: "Mal da yalan, mülk de yalan, var biraz da sen oyalan."

Rıfat Yüce'nin Kocaeli Tarihi'nde Nuh Bey'in konağı olduğu söylenen çok odalı, görkemli bir yapı var. Konağın hakikaten bir kaç katlı ve gösterişli olduğu söylenebilir.¹⁸

12 BOA, HAT, nr. 11916

13 BOA, aynı belge

14 BOA, Kepeci, nr. 7510/74

15 BOA, Kepeci, nr. 7510/120

16 BOA, HAT, 11761

17 BOA, HAT, nr. 57400

18 Atilla Çetin, *Kocaeli-Sakarya Tarihi'nden*, İzmit 2004, s. 77-78.

Adapazarı Ayânı Kara Osman Ağa

“Kurt bunalırsa köye iner

Kul bunalırsa dağa çıkar”

(Türk atasözü)

18. yüzyılın son ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış ve görev yapmış önemli bir yerel yönetici Adapazarı Ayânı Kara Osman Ağa'ydı. Yeniçeri Ocağı'ndan yetişmiş Türk kökenli bir askerdî. Yaşadığı yüzyılda artık Hristiyanlardan devşirme sistemi yoktu. 11 Temmuz 1814 tarihli vakfiyesine göre babasının adı Mehmed olup künyesi, Kara Osman Ağa bin Mehmed'dir.¹⁹ Belgelerde ondan “Adalı” sanıyla söz edilmesi onun memleketinin Adapazarı olduğunu düşündürmektedir.

Osman Ağa, zamanla askerlik mesleğinde ilerleyerek Yeniçeri Ocağı'nın seçkin kumandanlarından zağarcıbaşıliğa kadar yükseldi. Devlet ricali ve sultan katında tanınan ve bilinen bir isim oldu.²⁰

Kocaeli Sancağı'nda 18. yüzyılın ortalarından itibaren çoğu idari, sosyal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak yoğun eşkıyalık olaylarına rastlanırdı. Halk ve köylü kesimi eşkıyalık olaylarında büyük zarar görürdü. Osman Ağa olasılıkla devlet katında hoşla gitmeyen bazı davranışları sonucu III. Selim döneminde Adapazarı'na gönderildi. Orada kendisine geniş bir çevre edindi. Adapazarı ayânı oldu. Genelde ayânlar, bölgelerinin eşraf ve ileri gelenlerinden, derebeyler arasından çıkardı. Kara Osman Ağa'nın durumu bu tanıma uymuyordu. Yeniçeri Ocağı'nda yetişmiş bir askerin ayân olması görülmüş bir vaka değildi.

Kara Osman Ağa, reaya (gayrimüslim halk) ile iyi bir diyalog kurdu. Uzak ve bazı ayânlarla işbirliğı yaptı. Şile Ayânı Uzun Hasan, Bilecik Voyvodası Kalyoncu Ali Ağa, Bandırma Voyvodası İzzet Bey, Şeyhler Ayânı Mustafa Bey, Karasu Ayânı Ali Bey vb. şahıslarla iyi ilişkiler kurarak Adapazarı ve İzmit'te nüfuzunu artırdı. Bölgenin hâkimi konumuna geldi.

Zamanla Adapazarı ve çevresinde tasarruf ettiği geniş arazi ve çiftliklerinin geliri ile önemli bir vakıf kurdu. Adapazarı'nda cami, okul ve vakıf dükkânları yaptırdı. Tarımı teşvik ederek bölgenin kalkınmasına katkıda bulundu. Üç erkek kardeşi ve bir yeğeni de Adapazarı'nın varlıklı kişileri arasına girdiler.

Şimdilik kesin olarak saptayamadığımız nedenlerle 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı merkez yönetimi ile ters düştü. 1803-1816 yılları arasında devleti ve Kocaeli Sancağı mutasarrıflarını uğraştıran problemlerin baş aktörü oldu. Resmî belgelere göre bunun sebebi, merkezin emirlerini dinlememe, serkeşlik, halka zulüm, şekavet, fesat ve başkaldırı girişimleri vb. durumlardır.

Kara Osman Ağa'ya mühim bir şahsiyet gözüyle bakılması; onun askerî kişiliğı, bölgeyi iyi tanınması, halkın desteğini alması, İstanbul'da bazı koruyucularının bulunması, sıkışınca kaçıp sığınabileceğı yatak yerlerinin olması nedeniyledir.

Başlangıçta iyi bir asker, güçlü bir yerel yönetici olan Kara Osman Ağa'nın 1800'lü yılların başından itibaren serkeşâne hal ve hareketlerde bulunması Babiâli'nin gözüne batmaya başladı.

1816'da cezalandırılmasından sonra düzenlenen Muhalefat Defteri'nin başında, “Su-i ahvaline binaen hakkında ferman-ı kazâ sudur eden” ifadesi yer alıyordu.²¹

19 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Küçük Evkaf Defteri*, nr. 630, s. 1159.

20 Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi* (Tarih-i Sultan Selim-i Salis ve Mahmud-ı Sani), Tahlil ve tenkitli metin, haz. Mehmet Ali Beyhan, doktora tezi, İstanbul, 1992, s.451, TTK basımı.

21 BOA, B. BŞM. MHF, nr. 13254

Arşiv belgelerinde onun bir şaki, hain, fesatçı, ihtilalci olduğu, reayaya zulüm eylediği, bu nedenle onun 'haşarat makûlesi'nden sayıldığı belirtilmiş ve Kocaeli mutasarrıfları için çözüm getirilmesi gereken bir problem haline gelmiştir.

Kocaeli Sancağı, İstanbul için bazı temel maddelerin ve malzemelerin temin edildiği, merkeze yakınlığı dolayısıyla ulaşım kolaylığına sahip bir sancaktı. Denizden; İzmit ve Kefken iskeleleri, karadan; Geyve, Sapanca, İzmit ve Gebze üzerinden ulaşım sağlanırdı. Tersane-i Âmire için kerestenin düzenli gelmesi çok önemliydi. Bu nedenle Kocaeli Sancağı'nda güvenlik ve asayişin sağlanması için gereken her türlü tedbir alınırdı.

1803 yılında, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Abdürrahman Paşa'ya yazılan bir emirde; Adapazarı'ndan Kara Osman Ağa, Söğütlü köyünden Tüfenkçibaşı Köseoğlu Mehmet, Cellad Emin gibi şakiler ve avenelerinin bölgede yaptıkları zulüm ve halka verdikleri zarardan söz edilerek islahlarına çalışılması istendi.²² Kara Osman Ağa'nın Yeniçeri Ocağı'ndan çıkmış olması sebebiyle yoldaş ve taraftarlarının gaile çıkarmalarından korkulduğu için onların suhulet içerisinde fırsat düşürüldükçe şekavetlerinin izalesi tavsiye edildi.²³ Diğer yandan Kocaeli bölgesindeki ayân, serdar ve ileri gelen kişilere, "yoldaşlık gayesiyle açık veya gizli Kara Osman'a ve avenelerine yardımda bulunulmaması" emredildi.²⁴

Kara Osman Ağa, kendisiyle ilgili olarak alınan bu tedbirlerden haberdar oldu. Bunun üzerine Kara Osman ve taraftarları Adapazarı'nda oturan Adalı Hüseyin Paşa'nın sarayını ve başka konaklarını zapt ettiler. Muharebe için asker ve adam toplamaya başladılar.²⁵

Bâbîâlî, Kara Osman olayını yatıştırmak için, Şile Ayânı ve Serdarı Uzun Hasan Ağa'yı ve Nuh Bey'i görevlendirdi. Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenlerine mektuplar yazdırılarak gönderildi. Böylece Kara Osman ve taraftarları itaat altına alındı.²⁶

Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Vezir Esseyid Ahmed Paşa döneminde bölgede tekrar Kara Osman Ağa'nın taaddisinden (tecavüz, saldırı) söz edilmeye başlandı. Ahmed Paşa, askeriyle Adapazarı'na hareket etti. Kara Osman, bunu haber alınca firar etti.²⁷ Ahmet Paşa, tüm çabalarına rağmen onu yakalayamadı.

Osmanlı Hükümeti, güvendiği kişilerden biri olan Kasım Ağa'ya mirimiranlık rütbesi vererek Kocaeli Sancağı'na mutasarrıf atadı.²⁸ Kara Osman hakkında tekrar ferman-ı kazâ çıkarıldı. Kasım Paşa, Kara Osman'ın işini bitirmek amacıyla beşer kıyyelik iki menzil topu istedi. Paşa, gönderilen topları küçük buldu. Bu arada Bilecik voyvodası aracılığıyla Kara Osman'ın affedilmesi istendi. Kalyoncu Ali Ağa da kefil olunca Kasım Paşa, Şubat 1806 tarihli Sadaret'e arzında yakalama gayretlerini ve çektiği sıkıntıları dile getirerek Osman Ağa'nın affedilmesini istedi. Bu dilek kabul edilerek Kara Osman affedildi.²⁹ Hükümette, Kasım Paşa'nın bu olayı çözemeyeceği kanısı uyanı.

Bundan sonraki dönemde devlet, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşları nedeniyle Adapazarı bölgesi ile meşgul olamadı. Kara Osman Ağa da bölgede istediği gibi at koşturdu.

II. Mahmut bölgesel ayânların, mütegalibenin, derebeylerin, yerel ailelerin nüfuz alanlarını daraltarak merkezi otoriteyi güçlendirme siyaseti güdüyordu. Kara Osman olayı, 1231/1816'da yeniden gündeme geldi. Kocaeli ve Hüdavendigâr Sancakları Mutasarrıfı Vezir Mehmed Nurullah Paşa, bu uzamış davanın çözümüyle görevlendirildi. Kara Osman

22 BOA, HH, nr. 11964/C

23 BOA, HH, nr. 11813

24 BOA, HH, nr. 12002

25 BOA, HH, nr. 11813

26 BOA, HH, nr. 5155

27 BOA, HH, nr. 24406; Mühime Defteri, nr. 226, s. 17-18

28 BOA, HH, nr. 5160

29 BOA, HH, nr. 3409

hakkında yeniden ferman-ı kazâ çıkarıldı. Nurullah Paşa, bölgenin ileri gelenleri ile gizlice haberleşerek tedbirler aldı. Askerleriyle Adapazarı'na yürüdü. Nurullah Paşa, Mayıs 1816 tarihli başkente arzında;³⁰ Kara Osman'ın birkaç yüz adamıyla firar ettiğini fakat onun has adamlarından Kara Bayraktar'ın ve avenelerinin (yardımcıları, yordakları) yakalandığını bildirdi. Tüfengçibaşı Köse oğlu Mehmed de yakalananlar arasındaydı. Köse oğlu Mehmed "hasb'l iktiza" gereği başışlandı. Kara Bayraktar ve birkaç avenesi idam edildi.³¹ Daha sonra Köse oğlu Mehmed, Söğütlü kasabası ahalisinin 'hüsn-i şehâdeti' üzerine burada ikametine ruhsat verildi. Ayrıca Kara Osman'ın ve kardeşlerinin Ada'da ve civarında bulunan kuleli, mazgalı konakları ibret olması gayesiyle yıkılıp harap edildi.³²

Bir süre sonra, Kara Osman'ın Adapazarı civarındaki Sinanlı Dağı'na kaçıp saklandığı öğrenildi. Sıkı bir takip sonucu yakalanarak idam edildi (Mayıs 1816).

Reaya karabaşlarının (Hristiyan muhtarlar) sorgulanmasından Kara Osman'ın gayrimüslim 2600 haneden yıllık 260 000 guruş vergi topladığı, ayrıca kendi masrafı 50-60 bin guruş sarfiyatını halka yüklediği bilgisine ulaşılmış; fakat bunun ne derece doğru olduğu kanıtlanamamıştır. Bu bilgileri merkeze ileten Nurullah Paşa, bu gelirleri Bursa vergilerinden daha fazla bulmuştu.³³

Kara Osman'ın 1816 tarihli 'Muhalefat Defteri'ne göre mal ve mülklerinin toplamı 69.974,5 guruştur. Adapazarı'nda bulunan Kara Osman Vakfı cami, okul ve dükkânlar hariç tüm mal varlığına el konuldu.³⁴ Zamanla mülkleri, başka kişilerin mülkiyetine geçti.

Günümüzde Kara Osman'ın adıyla anılan bir okul, bir cami ve bir mahalle vardır. Bir rivayete göre caminin bahçesinde güzel bir taş işçiliği ile yapılmış bir mezarı vardı. İzmitli Gazeteci Rifat Yüce'nin 1945'te yayınlanmış *Kocaeli Tarih ve Rehberi* adlı kitabından mezar taşı kitabesini biliyoruz. Bu kitabe, eksik ve okunuş hatalarıyla doludur.

Kara Osman Ağa'nın mezarını, 10 sene aradıktan sonra Adapazarı Yorgalar Mezarlığı'nda buldum. 1231/1816 yılında idam edilen paşanın mezar taşının daha sonra yapıldığı anlaşılıyor. Osman Ağa'nın mezar taşı kitabesinin tam metni ve doğru okunuşu şöyledir:

- 1 Hüve'l-Hallakü'l- Bâki
- 2 Bugün va'dem itmâm oldu erişti emr-i rabbani
- 3 Ki teslim eyledim Hakk'a emanet verilen canı
- 4 Ecel damına düştüm halâsa yoktur çare
- 5 Sebeb-i mağfiretdir bu imiş takdir-i subhani
- 6 Merhûm, mağfûr el-muhtac ila rahmet-i rabbi
- 7 Rabbihi el gafûr Adapazarı ayânı
- 8 ...r Kara Osman Ağa'nın
- 9 Ruhîyün rızâen lillah el-fatiha
- 10.. Sene 1232)³⁵

30 BOA, HH, nr. 31171

31 BOA, HH, nr. 24900

32 BOA, HH, nr. 24907

33 BOA, HH, aynı belge

34 BOA, D. BŞM. MHF, nr. 13257

35 Atilla Çetin, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, İzmit 2000, s. 128-138; Atilla Çetin, "Adapazarı Ayânı Kara Osman Ağa Vakfı Vakfiyesi," *Vakıflar Dergisi* sayı: XXX Ankara 2007, s. 155-183; Atilla Çetin, "Adapazarı Ayânı Kara Osman Ağa ve Kardeşlerinin Mal Varlığı", Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, İstanbul, 2008 s. 629-648.

Geyveli ve Akhisarlı (Pamukova) Bekir Ağalar

Pamukova'ya Osmanlı devrinde, "Akhisar-ı Geyve" denirdi. III. Selim zamanında Bekir Ağa, Akhisar Ayânı iken belki mal ve para hırsı nedeniyle cezalandırılıp bütün malları devlet tarafından el konulmuş, bunları zapt ve yazmaya ve defterini tanzime hassa silâhşorlarından Ali Bey gönderilmiştir. Ali Bey, Bekir Ağa'nın İzmit ve Akhisar'daki emlak, hayvan, hububat, borç ve diğer eşyalarını şerî'at yoluyla ve mühürlü iki deftere kaydedip İstanbul'a yollamıştır. Malların tahmini bedeli 33.580 kuruştur (1 kuruş=120 akçe). İltizam vergisi ve borçlarına karşılık 9184 kuruş devletçe alıkonulmuştur.

Ağanın çoluk çocuğuna şefkat ve merhamet olarak, geçimlerini temin için, ev, çiftlik, zahire, hayvan, emlak cinsi mallar, cariyeye, gulam ihsan buyrulmuştur. Böylece onların geleceği güvenceye alınmıştır. III. Selim, sadrazamının bu arzı üzerine yazdığı buyruğunda: "Takrir mucibince tanzim oluna" cümlesini yazmıştır. Belge tahminen 1205 hicri tarihidir.³⁶

II. Mahmut zamanında yaşamış ayânlardan diğeri de Geyveli Bekir Ağa'dır. Kardeşi İsmail ve kethüdası Hacı Mehmet ile kasabasında tam bir otorite kurmuştur. 1815-1816 yıllarında İzmit'te kereste emini bazen nazırı görevlerinde bulunmuş üst düzey bir bürokrattır. II. Mahmut'un güvenini kazanmış olan Morali Osman Efendi'nin³⁷ raporlarında Geyveli Bekir Ağa'nın faaliyetleri yazılıdır. Bekir Ağa, halktan toplanan vergilerin birçoğunda fazla olarak tevzi ve tahsil etme suçlamasıyla Geyve halkının şikâyetlerine konu oldu. Osman Efendi, devletin isteği üzerine yaptığı incelemede iyi hesap bildiğinden yoklamada aynı sonuca vardı. II. Mahmut, bu duruma çok sinirlenerek sadrazama hitaben yazdığı bir yazıda (3 Receb 1230/1815), Bekir Ağa'nın Magosa'ya sürgün edilmesini buyurdu.³⁸ Bekir Ağa ömrünün bir yıla yakın zamanını Kıbrıs Adası'nda geçirdi. İslah-ı nefis etti. Oğlu ve hanımı saliverilmesi için devlete dilekçe verip şefaatte bulundular. Sadrazam konuya olumlu baktığından Osman Efendi'nin de müspet ifadesiyle Geyve'ye gitmemek, başka bir yerde oturmak kaydıyla kendinin ve kardeşinin cezaları affolundu. II. Mahmut, hattında onun Bursa veya Âsitâne'de ikamet etmesi şartıyla affedilmesini buyurdu.³⁹

Kaynarcalı Edip Paşa

Edip Paşa, 1858'de Kaynarca'da doğdu. Müderris-zâde Rifat Bey'in yedi çocuğundan birisidir. Kardeşleri; Ziya Bey, Raife Hanım, Muhlise Hanım (Mühittin Paşa'nın eşi), Faika Hanım ve Münir Bey'dir. Osmanlı eğitimi aldı.

Edip Paşa'nın hangi görevlerde bulunduğu, paşa unvanını ne şekilde aldığı hakkında açık bir bilginiz yoktur. Muhtemelen Sultan II. Abdülhamit, taşra hanedanlarını onurlandırmak ve destek almak amacıyla onursal ödüller ve nişanlar dağıttığı zamanda Edip Bey'e de verilmiş olabilir. Yalnız bölge halkının şikâyetleri ve Edip Paşa'nın baskıları, haksızlıkları hakkında bazı belgelere arşivde rastladım. Bu konuda halkın anlattığı bazı rivayetleri de duydum. Merhum annem Ferhunde Çetin'in çocukluk arkadaşı Neriman Saner teyze, Edip Paşa'nın en küçük kardeşi Münir Bey'in oğlu Mühendis Sadi Saner'le evliydi. Paşanın torunlarından Sayın Ruhi Saner hafızasındaki bilgileri bana sözlü olarak anlattığı gibi yazılı olarak da istifade etmemi sağladı. Ayrıca bu aileden gelen öğrencim Çiğdem Saner de Kaynarca Aile Mezarlığı'ndan Edip Paşa ve ailesinin mezar taşı kitabelerinin fotoğraflarını bana getirdi.

³⁶ BOA, HAT nr. 14557

³⁷ Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları", Belgeler, 24 (Ankara 1999 "2000"), s. 75-155 TTK yayını.

³⁸ BOA, HAT, nr. 24903

³⁹ BOA, HAT, nr. 24482

Edip Paşa'nın mensubu olduğu ailesine Müderris oğulları denirdi. Atalarından Müderriszâde el-Hâc Ali Ağa'ya gönderilmiş bir sadrazam buyruğunda 1787-92 Osmanlı-Rus ve Avusturya Seferleri dolayısıyla 300 nefer asker çıkarılması ve hazırlanması ve askeriyeye Rumeli'de İsmail tarafı seraskeri maiyetine gitmesi ferman buyruldu. Kaynarca'nın eski adıyla, Şeyhler'in ileri gelen ailelerinden Müderriszâdeler bölgede geniş arazilere sahip varlıklı kimselerdi. Aile fertleri arasında bu arazilerin, Osmanlı Sarayı ile iyi ilişkiler içerisinde olmaları dolayısıyla Padişah tarafından kendilerine bağışlandığı rivayet edilmektedir.⁴⁰

Edip Paşa ailesinin Şeyhler, Kandıra, Adapazarı, Sapanca ve İzmit'i kapsayan hatırı sayılır geniş bir çevresi vardı. Edip Paşa ve kardeşleri Ziya ve Münir Beylerin Şeyhler'de yan yana üçer katlı konutları vardı. Edip Paşa'nın ayrıca İstanbul-Aksaray'da bir konağı vardı. Kışın bu konakta ikamet ediyordu. Hem taşrada hem İstanbul'da ikamet etmelerinden onların şehrin hayat tarzına uyumlu bir yaşam sürdürdüklerini göstermektedir. Fotoğrafları, piyanoyu taşradaki konağa getirmeleri; İstanbul'un giyim kuşam tarzını, mefruşatını ve Avrupaî malları kasabaya taşımaları onların modern bir yaşam tarzını benimsediklerini göstermektedir. Çocuklarını iyi eğitmiş olmalarından ise onların kültürlü bir aile olduğu anlaşılmaktadır.

Yunanlılar, 1921'de Şeyhler kazasını işgal ettikleri zaman Müderriszâdelerden kimse orada değilmiş. Yunanlılar çekilirken birçok evle birlikte Müderriszâdelerin konaklarını da yakmışlar. Edip Bey'in konağı tamamen yanmaktan kurtarılmış olmasına rağmen eşyalarla birlikte tarihî belgeler, fotoğraflar, ailesinin deri üzerine yazılı soyağacı yanıp kül olmuş. Daha sonra iki katı Münir Bey tarafından tamir edilmiş. Ruhi Saner bu konaktaki sünnet törenini çok iyi hatırlıyor.

Şeyhler kazasının yaşlı insanların anlattığına göre üç konağın inşasını Ermeni ustalar yapmışlar ve evin ısıtılması için sıcak su tesisatını kurmuşlar. Edip Paşa'nın kızlarından Saide, Muazzez ve Muammer piyano çalarlarmış. Edip Paşa, konakta kızlarının piyano çalmasını ister ve huşu içinde onların çaldığı müziği dinlermiş.

Edip Paşa, dört evlilik yapmış. Bu evliliklerinden bir erkek, dokuz kız çocuğu dünyaya gelmiş. İlk eşi Kandıralı Eda Hanım, ikincisi Abaza Halide Hanım, üçüncüsü Giritli Türklerden Ayşe Hanım, dördüncüsü ise Leyla Hanım'mış.

Edip Paşa, bir gün İstanbul'da bir dükkânda alışveriş yaparken gördüğü Leyla Hanım'a meftun olur. O sırada Nebil Bey ile evli olan Leyla Hanım, Edip Bey'in ilgisinden hoşnut olur ve eşinden ayrılarak onunla evlenir. Edip Paşa, bu evlilik hikâyesini: "Şimdi Mecnun, Leyla'sını buldu." sözleriyle özetler. Leyla Hanım iyi eğitim görmüş, çevresine hâkim, geniş yürekli, zarif bir İstanbul hanımefendisiydi. Babası Sivastopol Savaşı'na katılmış ve sonra paşa unvanı almış Tahir Paşa idi. Annesi; Sadaret Kaymakamlığı yapmış İbrahim Paşa'nın torunu Hatice Hanım'dı. Leyla Hanım, Edip Paşa'nın diğer eşlerine ve çocuklarına hoşgörülüydü. Paşanın ölümünden sonra onun bütün çocuklarıyla ilgilendi. Öz üvey ayrımı yapmadı. Onları evlendirdi. Edip Paşa ile evliliğinden üç kızı dünyaya geldi.

Paşanın torunları arasında birçok tanınmış kişi vardır. Onlardan bazıları şunlardır: Selma Berk Giray (Soprano), Hüseyin Müeyyet Saner (Özel İdare Müdürü), Fethi Aşkın (Gümrük ve Tekel Bakanı), Prof. Dr. Adnan Göksel, Necip Torumtay (Genel Kurmay Başkanı, Orgeneral), Eser Kumru Akın (ODTÜ'de Öğretim Üyesi), Suzan Renda, Yetkin Saner (Mühendis), Semih Saner, Sadi Saner, Çetin Saner (Korgeneral), Edip Yeğiner (Büyükelçi), Burhanettin Göksel (Korgeneral) vb.⁴¹

40 Atilla Çetin, "Şeyhler (Kaynarca) kazasından 300 nefer asker gönderilmesi" *Kocaeli Sakarya Tarihinden*, İzmit 2004 s. 151-152.

41 Atilla Çetin, "Kaynarcalı Edip Paşa" *Sakarya Ekonomi*, 30 (Eylül-Ekim, 2003), s. 47-48.

Adapazarı Kaymakamı Mehmet Nüzhet Paşa

Gazi Mihaloğulları ailesinden Mehmet Nüzhet Paşa, Kocaeli merkez ve kazalarında 16 yıl hizmet etmiş, imara düşkün değerli bir mülki yönetici olduğundan buraya almayı uygun gördüm. Nüzhet Paşa, 8 yıllık Adapazarı Kaymakamlığı'nda birçok kamu binaları inşa ettirdi. Çark Deresi ıslah olundu. Kandıra yolunu yaptırdı. İzmit'te Aslanbey taraflarını ıslah etti ve bataklıkları kuruttu. Sıtmaya karşı tedbirler aldı.

Mehmet Nüzhet Paşa, hicri 1274 yılında (21.8.1857-10.8.1858) Tırnova'da (Bulgaristan) doğdu. Babası Şura-yı Devlet üyelerinden Fazıl Beyefendi'dir. Darü'l Maarif'te öğrenimini tamamlayıp diploma aldı. Kitabet (kâtiplik, yazıcılık, yazı yazma) becerisi kuvvetli bir kişidir.

Yurdun çeşitli yerlerinde idarecilik görevinde bulunmuş olan Nüzhet Paşa, Sultan II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) 19. yüzyılın sonlarında Kocaeli ve kazalarında 13,5 yıl üst düzey yöneticilik yaptı. Gittiği her yerde güzel hizmetleriyle ün yaptı. Kocaeli ve civarında da önemli çalışmalar yaparak adını duyurdu. Eserleri, onun hayırla anılmasına vesile oldu. Adapazarı Büyükşehir Belediyesi tarafından 2004'te yayınlanan "Dünden Bugüne Adapazarı" adlı enfes fotoğraf albümünde Nüzhet Paşa'nın bina ettirdiği bazı kamu yapılarının fotoğrafları bulunmaktadır.

Bu muhterem zatın görevinde ilerleyiş serüvenini ve yaptığı çalışmaları tarih sırasına göre sıraladığımızda onun örnek şahsiyetini açık bir biçimde görürüz.

1292 (7.2.1875-27.1.1876) yılında 17 yaşında iken mülâzimetle (ücretsiz görev) Divan-ı Ahkam-ı Adliye Nezareti'ne bağlı muhakemat dairesi kalemine girdi.

1293 (28.1.1876-15.1.1877) yılında adı geçen dairenin Şura-yı Devlet'e iadesi dolayısıyla diğer memurlarla birlikte Şura-yı Devlet'e nakledildi.

1294 (16.1.1877-4.1.1878) senesinin Safer'inde (15.2.1877-15.3.1877) 60 kuruş maaşa nail ve 1303 senesi Cemaziyelahiyesi'ne (7.3.1886-5.4.1886) kadar tedricen 500 kuruşa yükseltildi.

1298 (3.12.1880-22.11.1881) yılında izinli olarak Sofya'da bulunduğu esnada, Bulgaristan Komiserliği tarafından memuren oralardaki evkaf-ı maktûmenin tetkik ve açığa çıkarılmasında görev yaptı.

1300 (12.11.1882-31.10.1885) yılında beşinci rütbeden mecidi nişanı ihsan ve adı geçen tarihte salise.

1302 yılı Şevvali'nde (14.7.1885-11.8.1886) saniye rütbeleri tevcih buyruldu.

1303 senesi Cemaziyelahiyesi'nde (7.3.1886-5.4.1886) Şura-yı Devlet Mülazimliği'ne tayin edildi.

15 Ağustos 1303 tarih ve 90 numaralı şehadetname ile üçüncü sınıf kaymakamlığa intihabı yapıldı.

1303 senesi Cemaziyelleveli'nin 28'inde (10.2.1888) vaki 1303 senesi Kanun-ı Sanisi'nin 29'unda 1250 kuruş maaş ile İzmit Sancağı müzafatından Kandıra kazası kaymakamlığına tayin edildi.

1307 senesi 1 Şabanı'nda (22.3.1980) 1750 kuruş maaşla Edirne Vize kazası kaymakamlığına atandı.

1308 senesi Şevval ayının 26'sında (3.6.1891) kuruş maaş ve becayış suretiyle İzmit Sancağı'ndan Adapazarı Kaymakamlığına nakledildi.

1309 senesi Şevval ayının 25'inde (22.5.1982) rütbe-i saniye sınıf-ı mutamayızı tevcih edildi.

1310 senesi Saferi'nin 10'unda (2.9.1892) beşinci rütbeden nişan-ı zişan-ı mecidi ihsan edildi.

1310 senesi Rebiülevveli'nin 20'sinde (11.10.1892) tebdilen dördüncü rütbeden mecid-i nişan-ı zişan-ı ihsan buyruldu.

1311 senesi Zilhiccesi'nin 21'inde (25.6.1894) üçüncü rütbeden mecid-i zişan-ı nişan verildi. Aynı ayın 27'sinde (1.7.1894) terfian rütbe-i ulâ-ı sınıf-ı sani tevcih buyruldu.

1313 senesi Şevval ayının 18'inde (1.4.1896) rütbe-i refia-i mirmirani tevcih buyruldu. Adapazarı Kaymakamlığı'ndaki başarıları sonucu paşalık rütbesiyle onurlandırıldı.

1315 senesi Rebiülahirî'nin 27'sinde (24.9.1897) tebdile ikinci rütbeden mecid-i zişanı ihsan buyruldu.

1316 senesi Şevvali'nin 29'unda (12.3.1899) İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, aynı yıl Zilhiccesi'nin 8'inde ikinci rütbeden nişan-ı ali-i Osmani ihsan edildi.

1317 senesi Ramazan'ın 29'unda (30.1.1900) terfian Rumeli Beylerbeyliği payesi verildi.

1317 senesinin Zilhiccesi'nin 16'sında (16.4.1900) Diyarbakır vilayeti Mardin Sancağı'na becayış suretiyle nakledildi.

1326 senesi Muharremi'nin 23'ünde (26.2.1908) İran Devleti tarafından verilen ikinci rütbeden Şir-i Hurşid Nişanı'nın kabul ve icabı halinde takılması hususuna izin ile müsaade-i seniyye-i hazret-i padişahi erzan buyruldu.

Sonuç olarak Nüzhet Paşa, her gittiği yerde imar faaliyetlerine, eğitime büyük önem verdi, resmî bina, okul, köprü, yol yaptırdı, vakıf hizmetlerini artırdı, belediye ve devlet gelirlerini çoğalttı, tarımın ve hayvancılığın geliştirilmesine çalıştı, sağlık hizmetlerine önem vererek salgın hastalıklarla mücadele etti bu nedenle devlet tarafından takdir edildi ve üstün hizmetlerinden dolayı daima ödüllendirildi.⁴²

M. Nüzhet Paşa, Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne çektiği bir telgrafta; ümitsiz bir halde hasta yatağında yatan annesini görebilmek için çok yoğun bir iş yükü altında olması sebebiyle bir gecelik izin talebinde bulunması çok manidardır.⁴³

13 yıl 6 ay bölgemizde görev yapan birçok hizmetleri bulunan Mehmet Nüzhet Paşa'yı ilk kez tanıtmış olmaktan mutluluk ve gurur duyuyorum.⁴⁴

Adapazarlı İki Kardeş Paşalar: Seyyid Mehmet Paşa ile Seyyid Hüseyin Paşa

Sicil-i Osmani adlı başvuru kaynağında Kocaeli'de görev yapmış İzmitli ve Çorumlu iki ayrı Hüseyin Paşa'nın adları geçiyordu. Bir maaş ile ilgili küçük bir belge buldum ve çok sevindim. Çünkü şüphelerim ortadan kalkmış ve tarihî kişilik ortaya çıkmıştı. Bu belgede, 1783-1800 arasında Kocaeli mutasarrıfı olarak görev yapan Seyyid Hüseyin Paşa'nın ve ağabeyi Seyyid Mehmet Paşa'nın Adapazarlı oldukları açıkça belirtilmişti. Ben Adapazarlı bir paşa ararken ağabey-kardeş iki Osmanlı paşasını bulmuştum. Seyyid Mehmet Paşa hakkında şimdilik belgelere dayalı bir bilgi bulamadım.

42 BOA, DH. SAİD, nr. 18 s. 5-6, 150 s. 321.

43 BOA DH. MUI, 1328. 8. 3, 3/85

44 Atilla Çetin, Kocaeli-Sakarya Tarihinden, İzmit 2004 s. 194-201.

Seyyid Hüseyin Paşa, 18. yüzyılın ikinci yarısında Sakarya ve Kocaeli bölgesinde önemli görevlerde bulunmuş bir şahsiyettir. Derebeyoğulları denilen zengin bir sülaleden gelmektedir.

Hüseyin Paşa, başlangıçta ağabeyi ile beraber Adapazarı civarında bazı şekavet olaylarına karıştı. 1876 yılındaki karışıklıklarda işin başında yer aldılar. Adları merkeze kadar ulaştı. Sonra affedildiler. Hüseyin Bey, Sakarya ve Kocaeli bölgesinde önemli bir yerel görev olan 'tahta serdari' tayin edildi. Bu görevinde başarılı olduktan sonra 16.5.1793 tarihinde Kocaeli Sancağı mutasarrıfı olarak atandı.⁴⁵

Seyyid Hüseyin Paşa'nın bir mühründen anlaşıldığı üzere babalarının adı Mustafa'ydı. (BOA. HAT. Nr 1949, mühürde, Seyyid Hüseyin bin Mustafa yazılıdır.)⁴⁶ Kocaeli Sancağı mutasarrıfları maaşlarını İzmit'te bulunan "Virankos maa Çiftlik Mukataası" adlı gelir kaynağından alırlardı. Hüseyin Paşa'ya yıllık bin kuruş maaş tahsis edilmiş olup üçer aylık taksitlerle ödeme yapılırdı. Taşra yöneticilerinin İstanbul'da Bâbîâlî nezdindeki temsilcilerine, 'kapı kethüdası' denirdi. İşler onların aracılığı ile hükümete sunulurdu. Seyyid Hüseyin Paşa'nın Kapı Kethüdası İbrahim Ağa, verdiği bir dilekçe ile Sadaret'ten efendisinin maaşının ikinci taksitinin ödenmesini arz etmişti. Gerekli kayıtlar ilgili defterlerden çıkartılmış ve 88 günlük 224,5 kuruş alacağı olduğu belirlenmişti. Divan-ı Hümayun Kaleminden Hüseyin Paşa'nın göreve tayin ve ibka tarihleri de ayrıca derkenar olunmuştur. Sadrazam, Başdefterdar'a, durumu görüp işlemleri bitirmesi buyruğunu vermiştir.⁴⁷ Tarih 2 Receb 1210/1795'tir.

Bir arşiv belgesinde rastladığım iki satırlık bir bilgi çok dikkatimi çekti. Adapazarı Ayânı Kara Osman Ağa ile ilgili bir belgede: "...nefs-i Adapazarı'nda Hüseyin Paşa'nın sarayını ve sair konakları zapt ve asakir celb ve cem ederek muharebeye hazır ve müheyya olarak..." deniliyordu.⁴⁸ Demek ki Hüseyin Paşa'nın konaktan daha büyük bir sarayı mevcuttu. Bu tür yapıların mimarisinin ortaya çıkarılması sanat tarihçileri için bir araştırma konusu olabilir.

Hüseyin Paşa, Sakarya ve Yalova'nın da bulunduğu bölgelerde hizmetlerde bulundu. Rumeli'deki dağlı eşkiyasının üzerine emirle gönderildi. Dimetoka Hasköy, Edirne, Varna, Hacıoğlu Pazarı isyanlarında başarılı hizmetler gördü. 8 yıl kadar bu bölgede görev yaptı. Osmanlı bürokrasisine göre oldukça uzun zaman Kocaeli'nde çalıştı. Ancak sonunda birçok başarıya imza atmış olan paşa, biraz karanlık bir nedenle bir iftira sonucu gözden düştü. Mayıs 1800'de İstanbul'da idam edildi. Paşanın vefatından sonra dul kalan hanımı İzmit'te oturdu, konağı vardı (İzmit şer'iyye sicili). Paşanın yeğenleri vardı.⁴⁹

Miralay Hacı Ali Bey

Cumhuriyet dönemi başlangıcına kadar İzmit'in meşhur bir mahallesi Abdüsselam Bey adını taşıyordu. Kanuni devrinin tanınmış ve zengin defterdarı olan bu zat, İzmit'te bazı hayır eserleri, vakıflar kurdurmuş, 1515'te inşa edilen İmaret Camii onun eseri idi. Dört yüz yıl öncesinden beri bilinen Abdüsselam Bey Mahallesi şimdilerde Kemalpaşa, Tepecik adıyla anılmaktadır. İmaret Sokağı veya İmaret Yokuşu da bu mahalle içindeydi. İmaret Camii önündeki sokağın bir altı şimdilerde Limonluk Geçidi denen sokaklık, geçmişte İmaret Sokağı diye anılırdı. Şimdiki Selvili Apartmanı'nın tam karşısında köşedeki ve yanındaki apartmanın bulunduğu alanda, 19. yüzyıl İzmit'inin önemli bir şahsiyeti Bahriye Miralay'ı Hacı Ali Bey'in konağı vardı.

45 BOA, Tahvil Defteri, nr. 16, s. 255.

46 BOA, HAT, nr. 1699, 1949, 11815

47 BOA, Cevdet-Dahiliye, nr. 3554

48 BOA, Mühimme Defteri, nr. 184, s. 5 h. 14, s. 6, h. 16, s. 19 h. 39, h. 90-91 s.43, h. 104

49 Atilla Çetin, Kocaeli-Sakarya tarihinden, İzmit 2004, s. 143-144, 148-150, 185-187

Haremlikli, selamlıklı, arkada bahçesi olan, İzmit Körfezi'ni alabildiğine gören bir konak. Konağın bahçesinde hünnap ve dut ağaçları, çeşitli çiçekler gönüllere ferahlık verirdi.

Hacı Ali Bey, Nizamiye adlı firkateynin kaymakamı iken 1850 yılında İzmit'te tamir olunan Peyk-i Meserret adlı kalyona terfi ettirilerek kaymakam tayin olundu. Tophane müşirliğine yazılan bir emirle 'bahriye miralaylığı kılıcı' (seyf) ve nişan imal ettirildi. (29/ Ra 1266-12.2.1850, BOA, Cevdet-Bahriye, 237/11003). Bu çarpıcı belgeyi aşağıda sunuyorum. Miralay Hacı Ali Bey, 19. yüzyılın sonlarına doğru vefat etti ve Bağçeşme Mezarlığı'na gömüldü. Hacı Ali Bey'in tek oğlu Saffet Bey bir rivayete göre Enderun Mektebi'nde okumuştur. Yıllar sonra konak ikiye bölündü ve Miralay Hacı Ali Bey'in iki kız torununa intikal etti. Sağ cihetteki büyük bölüm, büyük torunu Müveddet Hanım'a; sol cihetteki bölüm ise küçük torunu Mutiye Hanım'a kaldı.

Müveddet Hanım'ın 12 Teşrin-i Evvel 1338/12 Ekim 1922 tarihli dilekçesinden dedesi Miralay Hacı Ali Bey'in konağından kendisine intikal eden bölümün (evinin) konumu hakkında bilgi sahibi olduğumuz dilekçe şöyledir: "...İzmit'in Abdüsselam Bey Mahallesi'nde, İmaret Sokağı'nda etraf-ı erbasi (dört tarafı), canib-i yemini (sağ tarafı) Cizvitlerin hanesi, yesari (sol tarafı) Saffet Bey'in müfrez (ayrılmış) hanesi ve bahçesi arkası İmaret Havlusı (avlusı), cephesi tarik (yol) ile mahdut bir miktar bahçeyi müştamil (ihtiva eden) müfrez hane sahibesi İzmitli Safvet Bey merhumun kerimesi (kızı) Müveddet..."

Müveddet Hanım'ın Kandıralı eşi Emin Ağazâde Nazmi Bey, evi yenilemek istedi. 1914'te seferberlik ilan edilince ev yenilenemedi. Tahtaları çürüdü, yıkıldı, harap oldu. 1936 yılında Müveddet Hanım evi sattı. Çifte merdivenle üst kata çıkılan ev, üç katlı olarak yeni sahiplerince yapıldı. Şimdi yerinde 6 katlı bir apartman bulunuyor.

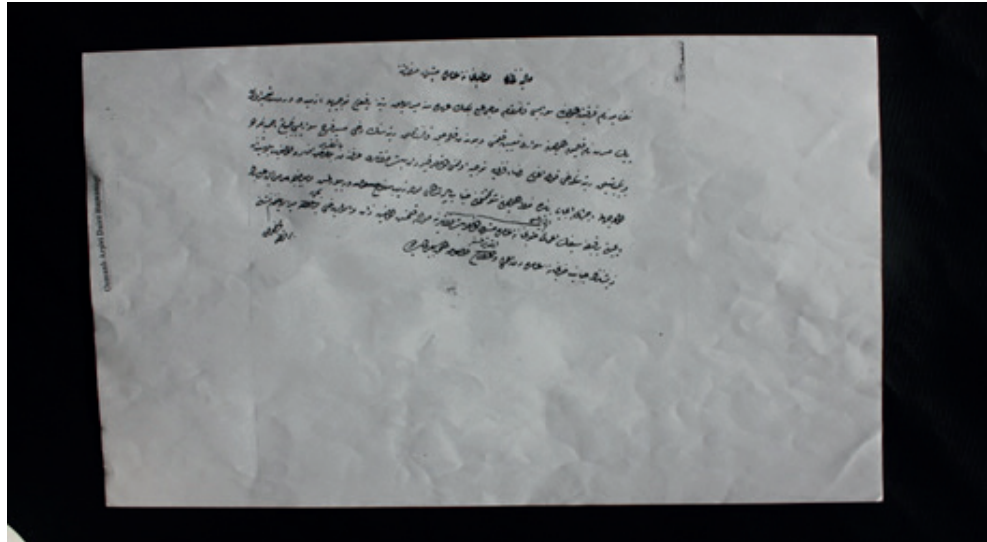
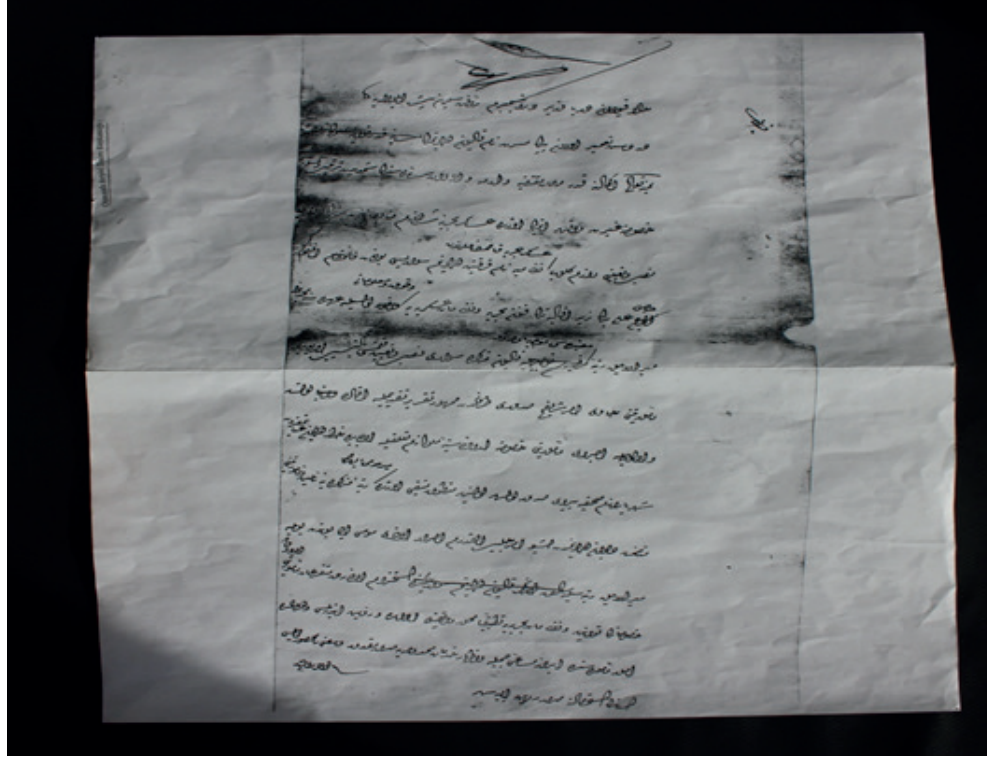
Benim 1995'te kaybettiğim, biricik annem Ferhunde Çetin, Müveddet Hanım'ın büyük torunu idi. Onun çocukluğunda zaman zaman oturduğu nine evi, bahçedeki hünnap, dut ve erik ağaçları, insan boyu kadar büyüyen kasımpatılar, leylak baharlar hiç unutamadığı çocukluk anılarıydı. Müveddet Hanım, bana ve kız kardeşine zaman zaman bu anılarını anlatırdı.

Aile rivayetlerimizde Miralay Hacı Ali Bey'in ve oğlu Safvet Bey'in mezarlarının Bağçeşme'de oldukları anlatılırdı. Araştırmalarımda Hacı Ali Bey'in 1295/1878'de ölen kayını Hasan Efendi'nin mezarına şehitlikte rastladım. Oldukça sağlam duruyordu.

Bir anım: 1957'de ben ortaokulda iken Pötürge'den Kandıra'ya gelmiştik. Anne dedemin ölüm yılıydı. Aynı sene Mutiye Hanım'ın torunu deniz subayı olan Erdoğan Karaca Ağabey (babası tüccar terzi bandoda musiki erbabından Kemal Karaca idi.), Sırrı Paşa Konağı'nı tümüyle satın almış olan Kuyumcular Çarşısı'nda esnaf Afyonlu Kasap Ahmet Çepni'nin kızı Perihan Abla ile evlenmişti. O düğünde bulundum. Sırrı Paşa Konağı, şimdi Büyük Şehir Belediyesi tarafından çok mükemmel restore edildi, hizmete sunuldu.

İşte küçük bir sokakta, en az iki yüz yıllık bir geçmişi olan bir ailenin kısaca hikâye-i tarihçesi. Aile rivayetlerimizde Paşabahçeli Çerkez Sadık Paşa ile akraba veya dost oldukları söylenirdi. Oğlu Safvet Bey'e aldığı kız Hayriye Hanım, Çerkez imiş. Büyük göçte Kafkasya'dan gelenlerden imiş. Çok güzel masallar hikâyeler anlatırmış.⁵⁰

50 Atilla Çetin, "Limonluk Geçidi-Miralay Hacı Ali Bey'in Konağı", Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler, 28 (Ağustos, 1999); Atilla Çetin, Kocaeli Tarihinden Sayfalar, İzmit, 2000, s.113-115, İzmit Rotary Kulübü yayını.

“Buyruldu kayd-şüd

Hâlâ Kapudân-ı Derya Vezir-i dirâyet-semirim Re'fet Süleyman Paşa iclâlehûya hüküm,

Der-i dest tamir olan Peyk-i Meserret nam kalyon-ı hümayûnumun ikmaline kadar mühimmât-ı mukteziye ve idâme ve edevât-ı sâiresinin şimdiden tertib ve tesviyesi hususuna gayret ve dikkat etmek üzere asâkir-i bahriye-i şâhânem zâbitânından birinin süvari nasb ve tayini lâzım gelüb asâkir-i bahriye kaimakâmlarından Nizamiye nam fırkateyn-i hümayûnum süvarisi bulunan kaimakâm iftihar Hacı Ali Bey zide ikbalehûnun fünûn-ı bahriye ve nizamât-ı askeriyyeye vukuf ve malumâtı olmasıyla uhdesine müceddeden miralâylık rütbe-i mu'teberesi tevcih olunarak kalyon-ı mezkûre süvari nasb ve tayin kılınması bi't-tensib ol-bâbda memuriyetini havi emr-i şerefim sudûru tarafından memhûr takrir ve takdimiyle ifade olunmuş ve ol-vechle icrâ-yı memuriyeti hususuna

irâde-i seniyye-i mülûkânem ta'likiyle ol-bâbda hatt-ı hümâyûn-ı inâyet-makrûn-ı şehriyârânem sahife-pirâ-yı sudur olmuş olmağın mantûk-ı münifi üzere mir-i mumâ-ileyhin rûtbe-i mezkûreye tayin ve memuriyetini mutazammın Divan-ı Hümâyûnumdan işbu emr-i celilül-kadrim isdar olundu. Mumâ-ileyh bundan böyle miralâyılık rütbesiyle istihdam olunarak müteferri'âd-ı memuriyeti olan hususâtın kavânin ve nizamât-ı bahriyeye tatbikân muhavver idare ve rü'yet etdirilmesi ve herhalde umûr-ı memûresinde ibrâz-ı mesâ'i-i cemile ve izhâr-ı hidemât-ı memdûheye sarf-ı makdur ve sa'y-i mahsur eylemesi esasının istihsâline sarf-ı rü'yet eylesin. Fi Evâhir-i Ra sene (12) 66" (12.02.1850).⁵¹

"Maliye Nâzırı ve Tophâne-i Âmire Müşiri Hazerâtına,

Nizamiye nâm fırkateyn-i hümâyûn süvarisi kaimakâm Hacı Ali Bey uhdesine miralâyılık rütbe-i refi'ası tevcihiyle İzmit'de der-i dest tamir olan Peyk-i Meserret nâm kalyon-ı hümâyûna süvari tayin kılınması ve bundan boş kalacak kaimakâmlık rütbesinin dahi Mesir-i Ferah süvarisi Binbaşı Ahmet Bey'e ve binbaşılık rütbesinin dahi Kolağası Rıza Efendi'ye tevcih olunması Devletlü Kapudan Paşa hazretleri tarafından bâ-takrir ifade olunup bi'l-istizân ol-vechle icrâ-yı icabı bâbında hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı cenâb-ı Padişahi tevcih ziy-i sudur buyurulmuş ve mucibince mumâ-ileyh Ali Bey için bir kabza seyf imal etdirilmesi Tophâne-i Âmire müşiri Devletlü paşa hazretlerine havale kılınmış olmağın zat-ı vâlâlarına dahi bahriye miralaylığına mahsus bir kıt'a nişân-ı zi-şânin cânib-i Darbhâne-i Âmire'den i'mal etdirilmesi hususuna himmet buyurulması."⁵²

Kandırallı Emin Ağa (1837-1913)

Kandırallı olup da öykülerini sıkça duyduğumuz şahsiyetlerden birisi de Kandırallı Emin Ağa'dır. Emin Ağa, Kandıra zenginlerinden Yamalı Ahmet Bey'in damadı olarak ünlendi. Halk arasında "Ağa Baba" lakabı ile anılırdı. Resmi belgelerde "Özekli Emin Ağa" diye geçmektedir. Emin Ağa, güçlü kuvvetli, maharetli bir insandı. Kandıra Temettuât Defterleri'ne göre Ahmet Bey'in babası Mustafa Bey (babası Hacı Halil Ağa), 1844'te 7000 guruş ile Kandıra'da devlete en çok vergi veren zenginlerden biri idi.⁵³ Ahmet Bey, eşi erkenden ölünce biricik kızı Emine ile yalnız kaldı. Karanlık Mahallesi'nde (şimdi Aydınlık Mahallesi) Rum ustalara 1865'te yeni bir ev inşa ettirdi. Tapu kaydına göre bu büyük ev, 400 metrekare ve iki katlıydı. Fevkanî 4 oda maa sofa ve tahtanî bir oda bir matbah (mutfak) bir ahuru ve dört gözlü ambarı müstemil hane ve sırf mülk, gusülhanesi vardı. 494 zirâ'a olan evin önünde derin bir kuyu açtırdı. Yazı suyu serin olan bu kuyudan komşular da yararlanırdı. Ahmet Bey, tek kızı Emine'yi munis, ağırbaşlı, kötü alışkanlıkları olmayan zeki, akıllı Emin Ağa ile bu yeni evinde evlendirdi.

Emin Ağa, kayınpederinin işinde çalışıyor odun ticareti yapıyordu. Emine ile evliliğinden uzun süre çocuğu olmadı. Dualar, niyazlar, kocakarı ilaçları ve benzeri şeylerden sonra bir oğulları dünyaya geldi. Bir Yasin-i Şerif okuması için bir memurun bir aylık maaşına denk bahşiş verildi. Nazmi Bey, naz niyaz içinde büyütüldü. Nazmi, genç yaşlarda kötü alışkanlıklar edindi. Askerliğini İstanbul'da Kasımpaşa'da yaptı. İstanbul'u tanıdı. Altınları kaptığı gibi soluğu Beyoğlu kızlarının yanında alıyordu. Nazmi Bey, 20 yaşında iken kültürlü, görgülü bir ailenin, İzmitli Bahriye Miralayı Hacı Ali Bey'in torunu Müveddet Hanım (ö. 1952) ile evlendi.

Emin Ağa, 1900'lü yılların başında Kandıra'nın sayılı üç beş zengini arasına girdi. Ben "Evden çarşıya kadar iki sıra altın dizdiririm." diye gururlanmış. Kayınpederinden kendisine epey bir mal mülk kaldı. Söylenenlere göre mal mülk dışında iki kile (dört teneke) dolusu

51 BOA, Cevdet-Bahriye, nr. 237/11003.

52 BOA, aynı belge

53 BOA, ML. VRD. TMT. nr. 3982.

altın da miras kaldı. Evin sadık hizmetkârı Nefiye Anne ve komşuları onun zenginliğinden çokça söz ederlerdi. Eve tahıl, şeker, piring, yağ erzak sabun vb. erzak malzeme taşıyan develer gelince komşular: “Yine develer çöktü.” derlermiş. Kandıra bölgesinin ünlü Rum eşkiyalarından biri olan Lefter, Kandıra zenginlerini karşısına dizer, onlardan haraç almış. Emin Ağa da yaşlı haliyle bu eşkiyaya korkudan elleri titreyerek haraç verenlerden imiş. Fakat Lefter, bir çobanın kurşunu ile yanlışlıkla pisipisine öte dünyaya yollanmış.

Emine Hanım 1907’de Emin Ağa da 1913’te bu dünyadan göçüp gittikten sonra oğulları Nazmi Bey, hiç çalışmadan hazıra konduğu mirasını iyice saçıp savurdu. Nazmi Bey’in bu tutumunu görenler buna üzülmüyor, mal varlığında biricik kızına da bir şeyler kalmasını arzuluyorlardı. Anne babanın üzerine titrediği bir evlat böyle hayırsız çıkmıştı. Yılların emeği bir miras, hani ‘Hazıra dağ dayanmaz’ derler ya, tam da öyle 10-15 yıl gibi kısa bir süre içerisinde her şey tüketildi gitti. Nazmi Bey, birçok benzerleri gibi tipik bir Osmanlı taşra mirasyedisi idi.

Kandıra’nın yaşlılarından Hilmi Aksoy (d. 1324/1908) ve Reşat Uygur’un (d.1326/1908) canlı sözlü olarak bildiklerini, gördüklerini ve rivayetleri bana anlattılar. Hilmi Amca, Nazmi Bey’in çok iyi giyimli, gösterişli biri olduğunu; kızına İstanbul’dan saz ekibi getirerek, kızına görkemli bir düğün yaptığını söyledi. Reşat Amca ise çocukluğunda bu düğüne gittiğini, davetli esnaftan bir Rum’un atılan kurşunla üst katta iken topuğundan yaralandığını fakat onun davacı olmadığını söylediğini anlattı.

Muhterem Numan Güneş amcanın (Galatasaray Lisesi mezunu Kandıra’da 17 yıl Belediye Başkanlığı yaptı teşvikimle anılarını yazdı.) eşi Adile Güneş teyzenin anlattığına göre, annesi Hacıoğlu Fatma Hanım, çocukluk ve mahalle arkadaşı olan Nazmi Bey’in kızı Remziye ile oyun oynamak için evlerine gittiğinde: “öyle bir zenginlik vardı ki, biz altınlarla evcilik oynardık” dermiş.

Emin Ağa, benim merhûme annem Ferhunde Çetin’in dedesinin yani şu mirasyedi Nazmi Bey’in (ö.1931) babası idi. Annem, Ahmet Bey’in bina ettirdiği o büyük evde doğmuştu. Ben soy kütüğüne göre Emin Ağa’nın torununun torunuyum. Ahmet Bey, okumaya çok meraklı olduğundan evinde çok yazma ve basılı kitap varmış. Ben, son kalıntılardan bazı kitaplara ulaştım ve aldım.⁵⁴

Emin Ağa’nın kayınpederi Ahmet Bey’e “Yamalı” lakabının verilmesinin de ilginç bir öyküsü var: Komşularından birileri gece Ahmet Bey’in evini basarak para sızdırmak ister. Aralarında kavga çıkar ve Ahmet Bey birkaç bıçak darbesi alır. Bunlardan biri de yüzüne gelir. Yüzündeki yara nedeniyle “Yamalı” lakabıyla anılmaya başlanır. Ahmet Bey, jandarma sorgusunda suçluyu bildiği halde söylemez ve “ben hakkımı öbür dünyada alacağım.” der.

İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa

1887 yılında müstakil İzmit Mutasarrıflığı kurularak doğrudan Dâhiliye Nezareti’ne bağlanmıştı. Sakarya bölgesi ve kazaları da bu mutasarrıflık içinde yer alıyordu. 14.4.1887-11.2.1895 tarihleri arasında 8 yıla yakın bir süre müstakil İzmit Sancağı mutasarrıfı olarak görev yapan Selim Sırrı Paşa önemli bir şahsiyettir. İzmit ve Kocaeli’nin Sakarya’nın imarı, kent içi ve kasaba yollarının yapımı, kasabalar arası telgraf hatlarının çekimi, Adapazarı Hükümet Konağı’nın yapımı, Adapazarı-Geyve yolunun yapımı, Adapazarı’na demiryolu ulaşımının sağlanması (1890).

İzmit’in simgesi haline gelen çınar ağaçlarının, demiryolunun iki tarafına dikilmesi; kentin doğusundaki bataklıkların kurutulması vb. hep onun görev süresince yapılan olumlu çalışmaların sonucudur.

⁵⁴ Atilla Çetin, “Geçmişten Bir Yüz: Kandıralı Emin Ağa” (1837-1913); Kocaeli Dokümantasyon Merkezinden Haberler, sayı: 75 (Temmuz 2003), s.3; Atilla Çetin, Kocaeli Sakarya Tarihinden, İzmit 2000, s. 96-100.

Söylendiğine göre planını kendisinin çizip özel malzeme ile inşa ettirdiği İzmit'in Yukarı Pazar semtindeki konağı, döneminin güzel sivil mimari yapılarından olup günümüzde de ününü sürdürmektedir. Adeta İzmit'in ikinci bir simgesi olmuştur. Paşa, emeklilik yıllarını bu konakta geçirmiş, öldüğünde Fevziye Camii haziresine gömülmüş (1924), 1943'te şehitliğe nakledilmiştir. Mezar taşı kitabesinde yanlış olarak Mühendishane mezunu olduğu yazılıdır. Paşa Vidin Ortaokulu mezunudur. Gerçeğin dışına çıkmaya ve abartmaya gerek yok!

Selim Sırrı Paşa, Kocaeli'de ve Sakarya'da iz bırakan bir yerel yönetici olmasına karşılık, şimdiye kadar düzgün bir özgeçmiş yazılamamıştır. Kendisini şair ve musikişinas Leyla Hanım'ın eşi Giritli Sırrı Paşa ile karıştıranların yanında, isim benzerliği dolayısıyla Sadrazam Benderli Selim Sırrı Paşa, Tepedelenizâde Selim Sırrı Paşa, Evrenoszâde Selim Sırrı Paşa ile de karıştıranlar vardır.

İşin doğrusu, tüm şüphe ve tereddütleri ortadan kaldırmak için ana kaynak olan Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki Sicill-i Ahval Defterlerindeki bilgilere başvurarak paşanın resmî özgeçmişini ilk kez yayınlamak suretiyle kesin noktayı koymaktı. Biz de öncelikle bunu yaptık. Yoksa mevcut arşiv kaynakları ile paşa hakkında bir kitap da yazılabilirdi.

İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın resmî biyografisi şöyledir:

"Selim Sırrı Paşa, Vidinli müteveffa Sa'îd Beğ'in mahdumudur. 1267 (1.11.1850-25.10.1851) senesinde Vidin'de tevellüd (doğum) etmiştir. Sıbyan mektebinde (ilkokul) mukaddime-i ulum ve Vidin Mekteb-i Rüşdisi'nde (ortaokul) Arabi ve Farsi ve hesap ve coğrafya ve hatt-ı rik'a, tederrüs ve temeşşük ederek bâ-şahâdet-name çıkmıştır. Türkçe kitabet eder.

Seksen beş senesinde (1869/70) on sekiz yaşında olduğu halde mülazimetle Vidin Tahrirat Kalemî'ne dâhil ve seksen altı senesi evahirinde (1869/70) otuzbeş guruş maaşla nail olup maaş-ı mezkûr sene-i merkûme zilhiccesinin onunda (13.3.1870) yüz ve seksen Cemâziyelahir'esinin on yedisinde (13.9.1870) yüz elli ve sene-i merkûme Zilka'de'sinin yirmi üçünde (13.2.1871) iki yüz elli guruşa baliğ olmuş ve seksen dokuz senesi evailinde (1872) Vidin Sancağı Meclî-i İdaresi Başkitabeti hizmeti munzam olduğu halde uhdesine kalem-i mezbûr müsevvid'i saniliği ve doksan dört senesi Safer'inin yirmi yedisinde (13.3.1877) sekiz yüz guruş maaş ile müsevvid-i evliliği tefviz olunarak sene-i merkûme Rebiülâhır'ının yirmi dokuzundan (13.5.1877) üç dört ay kadar livâ-yı mezkûr Tahrirât Müdürlüğü vekâletini dahi icra ve müdüriyet-i mezkûre zarfında müdüriyet-i merkûmeye muhasses olan ikibin guruş maaşın humsunu (1/5'i) istifa ile sene-i mezkûre evâsıtında (1877) asâleten müdüriyet-i mezbûreye tayin kılınmış ve müteakıben Rusya mes'ele-i malûmeinden dolayı bi'tabi infisal ile doksan beş senesi Cemâziyelevvel'isinde (3.5.1878-1.6.1878) Dersaadet'e gelmiştir. Doksanaltı sensi Rebiülevvel'inin yirmisinde (18.8.1879) bin guruş maaş ile Samsun Muhacirin Komisyonu Başkitâbetine ve sene-i mezkûre Şa'ban'ının yirmi dokuzunda (18.8.1879) iki bin guruş maaş ile liva-i mezbûr Mahkeme-i Ticaret Riyaseti'ne memur olarak doksan yedi senesi Rebiülevvelinde (12.2.1880-11.3.1880) uhdesine rütbe-i sâlise tevcih ve doksan sekiz senesi Cemâziyelevvel'isinin sekizinde (7.4.1881) üç bin yüz elli guruş maaş ile memuriyeti Sivas Vilayeti Mektubculuğu'na tahvil olunmuş ve doksan dokuz senesi Şehr-i Muharrem'i evâilinde (23.11.1881-2.12.1881) dört bin guruş maaş ile vilâyet-i mezkûr merkez mutasarrıflığına nakl-i hizmet eylemiştir.

Ber vech-i muharrer şimdiye kadar memur olduğu hidematdan nakl ve tahvil suretiyle ve düşman istilâsı sebebiyle infikak ederek vezaif-i memûresinden dolayı taht-ı muhakmeye alınmamış ve müttehim olmamıştır. Vidin-i Mekteb-i Rüşdisi'nden aldığı şehâdetnâmenin Sivas Vilâyet-i Meclis-i İdaresinden aldığı musaddak sureti merbûtdur.

Saâdetlü Hakkı Paşa Hazretlerinin Sivas Valiliği hengâmında tarafından yazılan mülâhazada (mumâ-ileyhin işbu tercüme-i ahvâlinin muvafık-ı nefsi'l-emr olduğu bi't-tahkik anlaşılmiş ve kendüsinğin ehliyet ve iktidarı dahi makam-ı vilayetce musaddak bulunmuşdur) denilmiştir.

Mumû-ileyh bin üçyüz senesi Safer'inin on altısında (27.12.1882) rütbe-i refi'a-yı mirmirânî ve şehir-i Ramazan'ının yirmi yedisinde (1.8.1883) üçüncü rütbeden bir kit'a nişân-ı âlî-i Osmanî tevcih ve ihsan buyrulduğu ve genç ve tecrübesiz olmasıyla haric-i ezvazife işlerle müdâhelât gibi yolsuzluğu vukû'a gelmekte bulunduğu tahkikat-ı vakî'adan anlaşılacak cihetiyle bi üç yüz bir senesi Safer'inin onaltısında (16.12.1833) azl olunarak sene-i merkûme Saferinin on altısında (16.12.1883) altı bin gurus maaş ile Vilâyât-ı Şâhâne Turûk ve Meâbir Seyyar Müfettişliğine memur olduğu lede's-suâl cânib-i Teşrifâtından yazılan 12 Şevval sene 1301 (4.8.1884) tarihlü irade-i seniyye müfad-ı celilinden ve Nâfi'a Nezâret-i celilesi muhâsebesinin 12 Şevval sene 1301 ve fi 30 Temmuz sene 1300 (11.8.1884) mukâbele şüd

Müşârün-ileyh Selim Sırrı Paşa bin üç yüz dört senesi Receb'inin yirmisinde (14.8.1887) vâki bin üç yüz üç senesi Nisanın ikisinde beş bin gurus maaş ve Rumeli Beylerbeyliği pâyesini ile İzmid Sancağı Mutasarrıflığı'na tayin buyurulmuşdur.

Paşa-ı müşârün-ileyhe bin üç yüz beş senesi Rebiülâhır'ının on dördünde (29.12.1887) üçüncü rütbeden mecdi nişân-ı zî-şanı ihsan buyurulmuşdur.

Paşa-yı müşârün ileyhe sene-i merkûme Şabanın yedisinde (18.4.1888) ikinci rütbeden mecd-i nişân-ı zî-şanı ihsan buyurulmuşdur.

İzmit ve havalisince bir müddetden berü devam eden vekayi-i şekâvetkârâne ve ahval-i gayr-i marziye müşârün-ileyhin adem-i takayyud ve iktidarından ileri gelmekte olduğu gibi ahvâl-i hususiyesi hakkındaki rivâyât-ı mevsûka dahi hassaiyet-i hükümet-i muhil bir dereceye varmış olmasına mebni bekası olamayacağından kendüsi bin üç yüz yedi Safer'inin on dokuzunda (14.10.1889) azl edilmiş ise de üç gün sonra ibka buyurulmuşdur.

Müşârün-ileyh mesai-i memdûha ve ru'yet-kârânesine mebni bin üç yüz on bir senesi şehir-i Ramazan-ı şerifinin yirmi yedisinde (4.4.1894) tebdilen birinci rütbeden nişân-ı zî-şanı mecd-i ihsan buyurulmuşdur. İzmid'de Katolik rahiblerine mahsus kuan (fr. Couvent) tabir olunan mesken civarında inşa edilmiş teneffüşhâne mahallinin rahatsız inşa olunacağı ser-riştesiyle mahallince hedm edilmiş ve ser-rahib hakkında bazı muamele cereyan etmiş olması üzerine Fransa Sefâreti tercümanı tarafından vukû' bulan beyanattan ve sefâret vapurunun mezkûr rahibi olarak İzmid'e göndermeyeceğini dahi dermeyân eylediğinden bahisle İzmid Mutasarrıflığına evvelce intihab edilen zevâtdan birinin heman tayini ve yıkılan mahalın mal sandığından tamiriyle sefârete teessüf beyânı suretleriyle bu işe nihayet verilmesi ba-tezkere-i hususiyey-i samiye arz edilmekle müşârün-ileyh bin üç yüz on iki senesi şehir-i Şaban-ı şerifinin altısında (1.2.1895) ve 21 Kânun-i sâni sene (1) 1310'da azl edilmiştir.

Müşârün-ileyhe bin üç yüz on altı senesi Safer'inin yirmi yedisinde (16.7.1898) 6 Temmuz sene (1) 314 bin altı yüz altmış altı gurus ma'zûliyet maaşı tahsis buyurulmuştur.

Müşârün-ileyhin Meclis-i Mahsus-ı Vukela kararıyla beş bin gurus maaşla Ankara İskan-ı Muhacirin me'mûriyet-i muvakkatasına tayin kılındığı Dahiliye Nezaret-i celilesinden kendüsüne yazılıb komisyonca bedel mütalaa iade edilen 16 Nisan sene (1) 137 (29.4.1901) tarihli tezkerede bi üç yüz on dokuz senesi Muharrem'inin on dördünde (3.5.1901) 20 Nisan sene (1) 317 Ankara'ya azimetinden dolayı ber- mücib-i karar ma'zûliyet maaşının kat' olduğu ve sene merkûme Rebiülevvel'inin onikisinde (29.6.1901) 16 Haziran

sene-i minhu tarihinden itibaren ma'zûliyet maaşının emsali misillü iadeten ita kılınmakta bulunduğu Mülkiye Tekâüd Sandığı Nezâretinin dosyasında hıfz edilen 5 Temmuz sene (1) 319 (18.7.1901) tarihli tezkere-i cevabiyesinde görülmüştür.

Hakkari Sancağı Mutasarrıflığı'na müşarün-ileyh ile Ergani Mutasarrıfı esbaki Hayri ve Kırcaali kazası kaimmakamı Seyyid Ali Efendi'lerden birinin tayini hakkında Dahiliye Nezâreti Celilesi'nin Memurin-i Mülkiye Komisyonu'na havale buyurulan tezkeresi üzerine Müntahîbînin tercüme-i halleri tedkik ile cereyan eden müzâkere neticesinde iki rey bunlardan müşarün-ileyh Selim Sırrı Paşa'nın tercüme-i hali mütâlaasından nümâyân olan âsâr-ı intizâm ve kaide-i mer'îye-i intihâbiyeye nazaran Hakkari Mutasarrıflığı'na ehil ve münasib görüldüğü beyâniyle tasdik-i me'mûriyeti reyinde bulunmuşlar ise de sâlifü'z-zikr mutasarrıflığına mumâ-ileyh Seyyid Ali Efendi'nin tercihan tasdik-i me'mûriyeti ekseriyetle tezekkür kılınmış ise de de ekalliyet-i ara tarafından der-meyan olduğu vechle Makâm-ı Sadâret'çe mezkûr mutasarrıflığa müşarün -ileyhin tayini tensib edilmesi üzerine bi'l-istizan şeref sâdir olan irâde-i seniyye-i hazret-i hilafet penahı mucibince bin üç yüz yirmi beş senesi Zilhiccesinin yirmi dokuzunda (2.2.1908) ve 20 Kânun-i sâni sene (1) 323'de altı bin yedi yüz elli guruş maaşla mezkûr Hakkari Sancağı Mutasarrıflığı'na tayin buyurulmuştur."⁵⁵

Selim Sırrı Paşa'nın bu resmi biyografisinden anladığımıza göre;

- a) Vidin doğumlu ve doğum tarihi 1850 veya 1851'dir.
- b) Öğrenim durumu, Vidin Rüşdiye mezunu olup, bürokrasi içinde yetişmiştir. Yenenekli, çalışkan ve ehil bir bürokrat olarak tanınmıştır.
- c) Herhangi bir yabancı dil bilmemektedir.
- d) Bazılarının yazdığı gibi mühendis olmayıp ancak bayındırlık ve imar konularına, yol yapımına önem veren ve gerçekleştiren bir yerel yöneticidir.
- e) Mirmiran rütbesinde paşadır, vezir olmamıştır.
- f) Yabancı devlet nişanlarına sahip değildir.
- g) Yazılı veya basılı bir eseri görülmemektedir.
- h) En uzun süren hizmeti İzmit Mutasarrıfı olarak 8 yıla yakın Kocaeli ve Sakarya'da geçmiştir.
- i) Muhtelif rütbeden Osmanî ve Mecidî nişanları kendisine tevcih buyrulmuştur.
- j) 45 yaşından sonra, resmi bir görev üstlenmeden, İzmit'te emekli olarak yaşamını sürdürmüştür.
- k) Hakkında bazı idari tahkikat yapılmıştır.

Gelelim diğer önemli bir konuya: paşanın çocukları olduğuna göre, ondan kalan belgeler, yani evrak-ı metrûkesi şimdi nerelerdedir veya kimin elindedir? Bulunabilse ilginç olacağını ümit ederim.

Paşanın İzmit'teki konağı varisleri tarafından birkaç kişiye satılmış sonra Afyon'lu kasap Ahmet Çepni bütünü almış ve çocuklarıyla uzun yıllar oturmuştur. Zamanla metruk kalan konak yanmış Büyükşehir Belediyesi tarafından satın alınmış ve restore edilerek hizmete sunulmuştur. Paşa Mazuliyet Dönemi'nde Bâb-ı Âli'ye ve Dâhiliye Nezâreti'ne bazı projeler ve raporlar sunmuştur.⁵⁶

55 BOA, Sicill-i Ahval Defteri, (DH. SAİD.), nr.3, s.718; Atilla Çetin, "Sırrı Paşa'ya Ait Belgeler I-IV", Kocaeli Şehirçi dergisi, 2003.

56 Selim Sırrı Paşa hakkında BOA'daki diğer belgeler: - Y. PRK. ASK 1307 rs. 1,58/35-Y. PRK. AZN 6/16 MV.

Ahmet Fevzi Paşa

İzmit'te Fethiye diye anılan ünlü bir mekan mevcut: Fevziye Caddesi. Herkesin tanıdığı meşhur bir cadde. Tıpkı İstanbul'un İstiklal Caddesi gibi daima kalabalık, daima diri. Çeşitli işyerlerinin bulunduğu bir yer. Fevziye Camii, Demiryolu Caddesi üzerinde ilk inşası 1570'li yıllara kadar inen Mehmet Bey adlı bir hayırseverin yaptırdığı ilk mimarının Mimar Sinan olduğu dinî bir mekân. Deprem, yangın sonucu tahrip olup birkaç kez tekrar inşa olunmuş bir ibadetgâh. Bir yangından sonra 1836'da Kaptan-ı Derya Ahmet Fevzi Paşa tarafından yeniden inşa ettirildi. Sultan II. Mahmut, açılışta caminin ziyaretine geldi. Bu caminin adının "Fevziye" olmasını emir buyurdu. II. Mahmut, bu arada tersaneyi de ziyaret etti. Denize indirilen gemiye de "Fevziye" adı konuldu.

Ahmet Fevzi Paşa, Girit adasının Sude limanında bir köyde doğdu. Kismetini aramaya genç yaşta İstanbul'a geldi. Önce kayıkcılık yaptı. Hemşehrisi Silahtar Ali Ağa'nın hizmetkârı oldu. Onun sayesinde saray hizmetine girdi. Sofalı Odası'na yazılıp okuma yazma öğrendi. Tebdil hasekisi oldu. Yetenekli olmasıyla padişahın dikkatini çekti. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasında hizmeti geçti. Bostancıbaşı Osman Paşa'ya ve sonra Serasker Hüsrev Paşa'ya intisap ile onların desteğini kazandı. Enderun-i Hümayun'da nizamiye askerlerine binbaşı ve miralay tayin edildi.

1830-31'de Hassa Feriki, 1832'de vezaretle ilk Hassa Müşiri (mareşal) oldu. 1834'te ilk harbiye onun girişimi ile Osmanlı Devleti'nde açıldı. 19 Ekim 1833'te fevkalade sefaretle Rusya'ya gönderildi. Kont Orlof'un sefaretine karşılıktı. Kocaeli Sancağı'nın bazı kazaları padişah koruları münasebetiyle hassa müşirinin idaresindeydi. 1834'te Kocaeli Sancağı, İzmit Kereste Nezareti ilavesiyle muhassallık şeklinde tevcih olunmuştu. Bu görevi 1839'a kadar sürdürmüştü.

Ahmet Fevzi Paşa'nın mesleki kariyeri Sultan II. Mahmut'un ölümü ve Sultan Abdülmecit'in başa gelişi ile son buldu. Aleyhinde olduğunu bildiği Hüsrev Paşa'nın Sadaret'e geçmesi ve hemen kendisini İstanbul'a çağırmasından korku ve endişeye düştü. Çünkü Hüsrev Paşa aleyhine Sultan II. Mahmut'a mektup yazmış ve bu mektup, Hüsrev Paşa'nın eline geçmişti. Ahmet Fevzi Paşa, donanmada bulunan Piyale Osman Bey'in teşvikiyle İstanbul'a dönmek yerine Mısır sorunu nedeniyle Osmanlı donanmasını Mısır'a götürmeye karar verdi. Mısır Paşa'sına dehalet etti. Bu tarihten itibaren Osmanlı tarihinde "firari", "hain" diye ondan söz edilmeye başlandı. Mısır'dan bir daha geri dönmeyen Ahmet Fevzi Paşa, 1842 yılında (bir rivayete göre kalp sektesinden) hayata gözlerini yumdu. Ahmet Fevzi Paşa, hayır sahibi bir devlet adamıydı. İzmit'teki hizmetlerinin yanı sıra İstanbul'da da yollar, caddeler, okullar vb. yaptırmıştı.⁵⁷

Div-zâde el-Hâc Mustafa Ağa

18. yüzyılda yaşadı. Ailesinin zengin vakıfları vardı. Vakfiyesi mevcuttur. Hac emiri oldu Şam'da vefat etti. Oraya gömüldü.⁵⁸

Şeyh Muslihiddin Ağa

II. Beyazıd'ın kıssahanı Şeyh Muslihiddin Ağa'nın Kandıra, Taşköprü ve Kaynarca tarafında kurduğu geniş bir vakfı vardır. Bu vakıf, kısa ve ilaveli iki vakfiyeden oluşmaktadır. Ayrıca Kaynarca'nın Büyük Karaman köyünde çandı tipi büyük bir cami de yaptırmıştır. Bu camii sonradan restore edilmiştir. Caminin haziresinde bölge ileri gelenlerinin mezarları mevcuttur.

1316, s.17, 95/60-Y. RES. 1308. 4. 6, 53/2 ; Atilla Çetin, *Kocaeli-Sakarya Tarihinden*, İzmit 2004, s.33-35, 90-93.

57 Atilla Çetin, *Kocaeli-Sakarya Tarihinden*, İzmit, 2004, s. 67-69.

58 Atilla Çetin, "Div-zade el- Hac Mustafa Ağa," *Kocaeli Şehirleri* dergisi, İzmit.

Mütesellimler

Kocaeli Sancağı mutasarrıfı İzmit'te bulunmadığı zaman yerine vekil olarak ileri gelen sözü geçer ayân, eşraf, esnaf vücûh ailelerinden birisi yerine vekil olarak 'mütesellim' tayin edilirdi. Kocaeli Sancağı mutasarrıfları ve mütesellimleri doğru olarak günü gününe tayin ve azil tarihleriyle tarafımdan tespit edilmiştir ve listesi hazırlanmıştır. Mütesellimlerden el-Hac Ali Bey (bazen el-Hac Mir Ali) günümüzde İzmit'in eski bir ailesi olan Soydan ailesinin atasıdır.

Sonuç

1- Kocaeli bölgesinden yetişmiş önemli ünlü kişileri ve Kocaeli'ye hizmet etmiş tarihî şahsiyetleri araştırmak, öğrenmek ve bunları halkımıza ve bilhassa gençlerimize tanıtmak, öğretmek temel görevlerimizden biridir. Böylece tarihimizde derin izler bırakmış önemli şahsiyetleri ve faaliyetlerini öğrenmek gurur kaynağımız olacaktır. Topluma hizmette bulunmuş insanları hayırla yâd etmek, onların yaptıklarını ve yaşadıklarını anlatmak gençlere gurur vereceği gibi ataların tanınmasında ve yeni atılımlar yapılmasında güç kazanmak için örnek oluşturacaktır.

2- Kocaeli ünlülerini tanımak ve tanıtmak konusundaki araştırmaların ileride yapılacak olan "Kocaeli Meşhurları" ansiklopedisi için bir veri tabanı oluşturacaktır. Böylece hiç bilmediğimiz veya yüzyıllar içinde unutulmuş nice Kocaelili ünlü kimliğine kavuşacak ve "Kocaeli Meşhurları" ansiklopedisinde haklı yerini gururla alacaktır. Ayrıca büyük vakıf sahibi Div-zâde el-Hâc Mustafa Ağa gibi ünlü şahsiyetler de genç araştırmacılar için hoş, ilginç ve anlamlı bir araştırma sahasını ortaya çıkaracaktır.

3- Bazı önemli ve dikkate değer şahsiyetler hakkında yapılan bu çalışmalar, esas kaynaklara ve arşiv belgelerine dayanılarak ortaya çıkan monografik araştırmalara, geniş çaplı ansiklopedi niteliğindeki eserlere temel bilgiler taşıyacaktır. Monografik doğru yazılmış, birinci elden kaynaklara dayalı araştırmalar; asırlar ötesinde kalmış, bazıları unutulmuş ecdadımızı tanıtmak açısından çok gerekli ve lüzumludur. Atilla Çetin'in "Eşkiyalıktan Devlet Adamlığına: Kandıralı Mehmet Paşa" adlı arşivsel kaynaklı monografik kitabı, bu duruma çarpıcı bir örnek ve modeldir. Ayrıca sağlam yazılmış monografik eserlerin ortaya çıkması da ecdadımızı tanımak için güzel bir atılım hamlesi olacaktır.

4- Biyografik çalışmalar tarihin önemli araştırma sahalarından olup yerel tarih araştırmaları için önem ve mevcudiyeti su götürmez bir gerçektir.

5- Tarihe ve bölgeye gerçekten hizmet etmiş şahsiyetlerin adlarının herkesin göreceği meydan, cadde, bulvar ve kamu binaları gibi yerlere verilmesi hususunun titizlikle yapılan bir seçim sonucunda çok isabetli olacağı kanısındayım. Başka bir deyişle bu yerlere uydurma kişilerin değil; gerçek kahraman ve tarih yazarların isimleri verilmelidir.